

המקור בתורה לאיסור גילוי שער נשואה ברה"ר, והמסתעף לענין פאה נכרית

איתא במשנה בכתובות (ע"ב). ואלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית. ואיזו היא דת משה — ? מאכילתו שאינו מעושר וכו' ולא קוצה לה חלה ונודרת ואינה מקיימת. ואיזוהי דת יהודית [פירש"י "שנהגו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיבא", וברמב"ם (אישות כד, יב וטושו"ע אה"ע קטו, ד) "ואי זו היא דת יהודית — ? הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל"] יוצאה וראשה פרוע, וטוה בשוק, ומדברת עם כל אדם וכו'. ע"כ.

וז"ל הרא"ש שם (סי' ט') — : "האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה, היינו בדבר שהיא מכשילתו כי הנך דמתניתין וכיוצא בהם, כגון שהאכילתו חלב או דם וכן נודרת ואינה מקיימת בשביל בניו [דבעוון נדרים בניס (קטנים) מתים, גמרא]. אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסדה כתובתה, ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה" עכ"ל וע"ע בשו"ת הרא"ש כלל לב סי' ח וז"ל "דוקא דת משה ויהודית דקתני במתני', אבל אכלה חלב כו' אפי' למ"ד מומר לדבר אחד הוי מומר לכל התורה כולה כו' ולא מגרש לה אלא בכתובתה". ובמאירי בכתובות שם כתב — : "כלומר לא סוף דבר בזינתה תחת בעלה שאיכדה כתובתה אלא אף העוברת על דת משה ויהודית וכו' ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות" וכו'. וע"ע שם באורך —

ובתוספות שם ד"ה בטוה ורד כנגד פניה — "ר"ח פי' טוה ורד — צמר ארום היא טוה, שיפול על פניה מזהרוריתו, וזהו עזות מצח ופריצות" — ובפירוש המשניות להרמב"ם שם "ואמרו וראשה פרוע וכו' או נתנה וורד או הדס או רמון וכן הדומה לזה בגבות עיניה או על לחייה וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות" — ובשיטה מקובצת שם "...הנכון כמו שפירש הרמב"ם שנותנת וורד סמוך לפדחתה או בפילכה כנגד פניה והוורד נותן אדמימות בפניה".

ומקשה בגמרא (שם) — : ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרוע: ראשה פרוע דאורייתא היא [פירש"י, ואמאי לא קרי לה דת משה] דכתיב 'ופרע את ראש האשה' [פירש"י (סוטה ח'), ופרע. בכל מקום לשון גילוי הוא] ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש. וז"ל הרמב"ם (שם, יא) בביאור מצוה זו: "ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת משה, יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי". וע"ש בגמרא בבלי וירושלמי מה שתייצו.

ויש לשאול — : התורה צוותה להעניש הסוטה לגלות שערה, מזה יש לנו דיוק שלאשה אחרת אין חובה לגלות שער, מפני שלא חושדין בה שעשתה שום עבירה, אבל אם היא רוצה בעצמה לגלות ראשה, איך משמע מהפסוק דאסור — ? — ?

ופרש"י שם — : "אזהרה. מדעבדין לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור א"נ מדכתיב ופרע מכלל דהוא שעתא לאו פרועה הות שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר".

והביאור בזה הוא, דהנה, הרי פריעת ראש הסוטה הוא עונש, עי' רש"י במדבר ה יח ד"ה ופרע. רמב"ם סוטה פ"ג הי"א. וכמפורש במד"ר (נשא טז, טז) "ופרע למה — ? שדרך בנות ישראל להיות ראשיהן מכוסות, ולכך היה פורע ראשה ואומר לה: את פרשת מדרך בנות ישראל שדרךן להיות מכוסות ראשיהן, והלכת בדרכי העובדי כוכבים שהן מהלכות ראשיהן פרועות, הרי לך מה שרציית" — ! ובר"י מלונל (בכתובות שם מובא גם בשמ"ק) כתב — : "ופרע את ראש האשה, ואמרינן במס' סוטה, היא גלתה לו את ראשה, לפיכך הכהן מגלה לה את ראשה, אלמא דלא היה לה לגלות את ראשה, ומכאן לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש", וז"ל המשנה (סוטה ח): — "במדה שאדם מודד מודדין לו כו' היא גילתה את עצמה לעבירה, המקום גילה עליה", וכך הם דברי רש"י בפ"י הראשון: "מדעבדין לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור" ופירש בהפלאה וכן הוא בשו"ת חסד לאברהם מהדו"ת אה"ע פז, ובהגרי"פ פערלא בספר המצות לרס"ג עשה צו דמוכח מהעונש, שעשתה עבירה בתחילה בגילוי ראשה, ובברייתא (סוטה ט). "היא קלעה לו את שערך וכו'". (ועי' בעה"ט דברים כא, יב עה"פ וגלחה את ראשה, ובאב"ע במדבר ה, לא ואשה שלא תתקן שער ראשה כו'), מכל זה רואים שהתנאות בשער מביא לידי עבירה'.

ובפירוש השני דרש"י — : "א"נ מדכתיב ופרע מכלל דהוא שעתא לאו פרועה הות, ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר" מבאר הגרי"פ פערלא שם שכוונת רש"י שרואים מכאן "דדבר פריצות הוא ומביא לידי גילוי עריות" ⁸, לפיכך אסור.

(א) וז"ל מהרי"פ שם: "...לכאורה, מהיכא משמע להו דיש איסור בדבר, ובשלמא לפירוש הראשון של רש"י אפשר לומר... כיון דחזינן שענש הכתוב עלה ש"מ דאסור לעשות כן, אבל לפירוש שני של רש"י שכתב עליו שהוא העיקר קשה טובא, וכי משום שכן נהגו בנות ישראל נימא דאית בה איסור דאורייתא — ? ודלמא אין בה אלא תורת מנהג שנהגו בו בנות ישראל מדעתן, ואע"פ שזכר מנהג זה בתורה, מכל מקום לא משום זה יש בו איסור דאורייתא וכו' ואם כן מנלן איסורא בפריעת הראש כיון שאין לנו ראייה אלא שכן היה מנהג בנות ישראל, ומסיים שביאור הפשט בדברי רש"י הוא משום "דכיון דשמעינן מקרא דדרך בנות ישראל בכך, ש"מ דדבר פריצות הוא ומביא לידי גילוי עריות, ואם כן ממילא יש בו איסור דאורייתא" עכ"ל - כלומר כיון דחזינן שנהגו לכסות ראשן, הדבר ברור שנהגו כן מטעם: "דדבר פריצות הוא ומביא לידי גילוי עריות", וממילא יש בזה איסור תורה משום שהדבר מביא לידי עבירה. ולשון רש"י "אין דרך" הוא כלשון הערוך ערך "כרב"ל על

והנה מציינו כאן דבר מיוחד, שאיסור התורה הוא רק ברה"ר, אבל בבית וחצר מותרת בגילוי השער, כדאמרינן במס' כתובות עב: "ואלא בחצר א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה", וע"ש ברש"י ובתוס' ובר"ן על הרי"ף [ובב"י אה"ע סי' קט"ו ד"ה ומ"ש ודוקא, ד"מ (שם סק"ד), מג"א (או"ח ע"ה סק"ד)] ובהגהות אשר"י, רשב"א, מאירי, ילקוט פרי' נשא, וכן הוא ברש"י מהדו"ק בשיטה מקובצת וז"ל: "שהרי כולן רגילות לצאת בחצר פרועות ראש", והריטב"א והנמוקי יוסף כתבו: "שרובן הולכות בחצרן בפריעת הראש כיון שאין שם רואין" – חזינן שהתורה לא הקפידה על גילוי שער האשה, אלא על ההתנאות בשיער בפני אחרים, וכן מפורש בתרוה"ד (סי' י') בביאור טעם האיסור, כנ"ל בפירושים ברש"י, וז"ל – : "דבחר האשה אינה צריכה שום כיסוי דודאי איסור גילוי הראש דהתם איננו אלא משום פריצות דגברי והיכא דלא שכיחי רבים כגון בחצר אין קפידא".

המורם מזה: שההתנאות בשער "דבר פריצות הוא" שפורצת הגדר שבינה לאחרים (כמו שדה שגדרה נפרץ – פרצה קוראת לכשר ק"ו לגנב, ע"י תנחומא פ"ו וישלח אות ה' ב), והתוצאה היא ש"מביא לידי עבירה". וכן מפורש בריטב"א (כתובות שם) בתוס' רי"ד (שבת נו.), בתרוה"ד (כנ"ל) וזה לשון הלבוש (אה"ע סי' כא סעיף ב) "לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק שזה הוא פריצות לאשה" – וז"ל מרן החפץ חיים בהקדמת ספרו "גדר עולם" – : "הנה מבואר בדברי חכמינו ז"ל גודל האיסור של האשה שיוצאה בשוק וראשה פרוע דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבנו ג"כ נזהרות מזה מצד הצניעות כידוע", נמצא שמצות כיסוי הראש, הוא גדר שגדרה תורה בינה לאחרים, כמו גדר לשמירת כרם ושדה.

וכך פירשו חכמינו (כנ"ל מד"ר נשא) עונש הסוטה המפורש בפסוק "ופרע את ראש האשה", שמהות העונש הוא, לומר לה: "הרי לך מה שרצית! כמכריזין עליה בזה שמגלין שערך: פרוצה את!!! דהיינו ניוול רוחני, דאילו בגשמי גילוי השער נוי וייפוי הוא מפרשת סוטה למדין אנחנו, שגילוי שער נשואה, הוא סמל אות קלון ובזיון גדול שהתורה הענישה בזה את הסוטה לבזותה על חשד שעשתה עבירה חמורה שביהרג ואל יעבור, וז"ל הרמב"ם (סוטה פ"ג ה) "מקבצין עליה קיבוץ גדול של נשים, שכל הנשים הנמצאות שם חייבות לראותה, שנאמר: (יחזקאל כג מה) וַיִּנְסְרוּ כָּל הַנְּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזַמְתְּכָנָה" וכל איש שיחפץ לבא לראותה יבא ויראה" בניוולה ובזיונה שהיא מוצגת כהולכת ב"דבר פריצות ומביא לידי גילוי עריות" שזהו הדבר שחושדין בה.

ויצויין שבכל התורה – מבראשית עד לעיני כל ישראל – לא מציינו עונש של בזיון כגון זה.

הבית יצחק (או"ח יד) הקשה, כיון שכל איסור קישוט זה נלמד מהטעם שהוא פריצות ומעשה סוטה כנ"ל, א"כ הלכה זו היא רק לר' שמעון דדריש טעמא דקרא, אבל לרבנן דלא דרשינן ונקטינן כוותיהו, מנלן שאסורה לצאת בקישוט השער, ותירץ, דלחומרא לכו"ע דרשינן טעמא דקרא! [וכן הוא בעוד אחרונים] ויותר מזה מבואר בתוספות הרא"ש (כ"מ צ. ומוכא בשמ"ק שם) דלא פליגי רבנן על ר' שמעון אלא היכא דמפשיטה דקרא לא מוכרח הטעם, אבל היכא דפשיטא לן שזהו טעמא

הגמ' בברכות דף כ. "פ"י בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה", וכוונת רש"י במה שכתב "אין דרך" היא כמו שסיים הערוך שג"כ כתב לשון "אין דרך" מפני שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה ורש"י קיצר בלשונו כדרכו. ולפ"ז יוצא שרש"י בשני הפירושים כיוון לדבר אחד דהטעם דאסור לילך בפרוע ראש הוא מטעם צניעות ד"להתנאות", שהרי כל הילפותא של האיסור דאורייתא דילפינן ממנהג כיסוי הראש הוא מזה שטעם המנהג הוא משום צניעות כנ"ל, ורק משמעות דורשין איכא בינייהו איך האיסור נלמד מהכתוב בתורה.

ב) וז"ל שם (וכן הוא בילקוט איוב לא עה"פ ברית כרתי לעיני) - : "ילמדנו רבינו מהו שתצא אשה וכו' רבנן אמרי אף בחול אסור לצאת בהן לרשות הרבים מפני שהעם מסתכלין בה ופגם הוא לאשה, שלא נתנו תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן לתוך ביתה שאין נותנין פרוצה לפני הכשר ביותר לפני הגנב, אמר רבי שמואל בר נחמני ראה מה כתיב באיוב (ל"א א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, ראה צדקתו של איוב ומה בתולה... לא נסתכל בה, באשת איש על אחת כמה וכמה, לכך צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצאו מסתכלין באשת איש א"ר יהודה בר שלום תדע לך שכך כתיב (בראשית א) ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה, וכבשה כתיב האיש כובש האשה... שלא תצא ותגרום תקלה לעצמה, שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה פדרנית גרמה תקלה לעצמה, מנין ממה שקראו בענין ותצא דינה. (ו) ותצא דינה בת לאה, זה שאמר הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מ"ה), א"ר יוסי כשהאשה מצנעת את עצמה בתוך הבית ראויה להנשא לכהן גדול ותעמיד כהנים גדולים שנאמר כל כבודה וכו', אם תכבד עצמה בתוך הבית, ממשבצות אהב לבושה, תנשא למי שכתוב בהן ושבת הכתונת שש, א"ר פנחס הכהן בר חמא בזמן שהיא צנועה בתוך הבית, כשם שהמזבח מכפר כך היא מכפרת על ביתה, שנאמר (תהלים קכ"ח) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, ואין ירכתי אלא מזבח שנאמר ושחט אותו על ירך המזבח (ויקרא א'), דבר אחר אשתך כגפן פוריה אימתי היא כגפן פוריה בזמן שהיא בירכתי ביתך, ואם עשתה כן בניך כשתילי זתים, תעמיד בנים נמשחין בשמן המשחה סביב".

וז"ל ילקוט [בראשית יו, מד] כיון שעמדו דור המבול כו' מיד עמדו שני מלאכים שמחזאי ועזאל כו' ועזאל היה על מיני צבעונין ועל מיני תכשיטין של נשים שמפתים את בני אדם להרהור עבירה כו' שמחזאי חזר בתשובה כו' עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה וכו' והוא עזאל שבתורה.

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קנז

דקרא לכו"ע דרשינן ע"ש שלכן יש אופן דחוסמים שור בדישו¹ ! (ובזה מיושב קושיית הבית יצחק הנ"ל), וכאן פשיטא לן שזהו טעמא דקרא, שהרי כל האיסור נלמד מהטעם, כנ"ל.

כל האמור מורה באצבע שאין כאן גזירת הכתוב כשעטנו ופרה אדומה שהם חוק בלי טעם, אלא משפט הוא וטעם יש בדבר, דילפינן מפרשת סוטה שהתורה אוסרת גילוי השער משום פריצות.

ומבואר מכל האמור, שדין כיסוי השער לא נתפרש בתורה במצות עשה לאשה לכסות שער, ולא מצות לא תעשה שלא תפרע שער, אלא כל האיסור נובע מהטעם – ! מזה שהתורה צוותה לגלות ראש הסוטה, ש"מ שדרך בנות ישראל שלא לצאת בשער מגולה, ומבינים מזה שהטעם שלא הלכו בשער מגולה הוא משום שהתנאות בשער פריצות הוא, ולכן אסור.

מעשה כשבאים לדון על הפאה הסינטטית של זמנינו, שכל בתי החרושת שמייצרים אותן מטרותן היא שיהיה בהן אותה פעולת נוי של שער, ומצליחין בכך שהרי בית חרושת שייצר פאות שלא נראות כשיער, הוא יסגר מיד על מנעול וברית, איך יעלה על הדעת שהפאה מותרת – ? הלא היא פועלת את אותה הפעולה של שער, אם לא יותר, כידוע לכל, ויש בה אותה תוצאה כמו שער ממש דילפינן מקרא שהוא מעשה סוטה ו"שדבר פריצות הוא ומביא לידי עבירה". הלובשת פאה עושה לעצמה כמו ידיה כדוגמת הסוטה בבזיונה! וכל הפאות של זמנינו בלי שום הבדל, בין מגולות בין "מכוסות" בין שלימות ובין חלקיות, בכל גודל שהוא, "דבר פריצות ומביא לידי עבירה" הן, כמו שער שלה ממש, וכמו שבשער שלה אסור בין מגולות בין "מכוסות", בין שלימות ובין חלקיות בכל גודל שהוא, כך הוא ממש בפאה.

אילו נתפרש בתורה במצות עשה לאשה לכסות שער, או מצות לא תעשה שלא תגלה שער, ונתעורר נידון פאות הסינטטיות של זמנינו, היינו באים לסוגיא דדרשינן טעמא דקרא כדברי תוס' הרא"ש הנ"ל, דכיון דפשיטא לן דזהו טעמא דקרא, מרבינן גם פאה נכרית שאסורה מדאורייתא כשער ממש, משום שיש בה אותו הטעם ממש כמו שער – אבל מאחר שכל איסור זה נובע מהטעם – דמזה שהתורה צוותה לגלות ראש הסוטה, ש"מ שדרך בנות ישראל שלא לצאת בשער מגולה, ומבינים מזה שהטעם שלא הלכו בשער מגולה הוא, משום שהתנאות בשער פריצות הוא ומביא לעבירה כנ"ל – אפי' אם לא היה לנו את דברי התוס' הרא"ש הנ"ל ואת דברי הבית יצחק הנ"ל, היתה הפאה אסורה כשיער, דממקום שילפינן שאסור לצאת בשיער, דהיינו, מהטעם כנ"ל, משם ממש ילפינן שאסור לצאת בפאה, שהרי הפאה בכלל הטעם ונלמדת מאותו המקור שילפינן שיער ונכללת ממש בגוף האיסור שאסרה תורה!

ובקיצור – : איפוא שכתוב בתורה ששיער אסור, שם כתוב שפאה נכרית אסורה, שהרי בתורה לא כתוב ששיער אסור, אלא כתוב שהתוצאה שבאה מהשיער, שהשיער גורם לזה זהו האיסור, וממילא התוצאה שבאה מהפאה, שהפאה גורמת לזה, היא בדיוק אותה תוצאה כשיער – ועוד יותר, כידוע לכל – זהו האיסור שאסרה תורה.

לכן, מצד הסברא דעת רבותינו שהפאה אסורה, וכך כותב הגאון הגדול בדורו רבי אברהם תאומים (נכדו ותלמידו המובהק של הגאון מליסא) בשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ת אה"ע סי' פז): "כיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית, תורה אחת להם ואסור מן התורה הואיל וקישוט זה אסרה תורה... זהו האיסור שאסרה תורה". וכך כתב ביצועות יעקב (או"ח סי' עה, ג): "כיון דהך דיוצאת וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה כו' יש איסור תורה".

ובשאלת יעב"ץ (ח"ב ח): "פאה נכרית שבמקום שער עומדת ה"ה כשערה ממש". (זה כתב ארבעים שנה אחרי תשובתו בח"א סי' ט' ועיין להלן בסוף דברי החקל יצחק).

ובעני ארזים (אהע"ז סי' כא סק"ב) הביא דברי הש"ג וכתב עליו: "וטעה בזה טעות גדול דלדבריו תיקשי כו' לכן נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין".

וז"ל ה"תורת שבת" באו"ח סי' ש"ג: "...אלא דלע"ד לית נגר בר נגר דיתרין ויסתור את הוכחת שו"ת באר שבע, שהוכיח באורך דנושאות פאה נכרית בדרך ובאופן שתהא נראית כשיער עצמן, מדאמרו בנזיר ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית, ופי' רש"י ומחזי כאינה מגולחת וש"מ דנראית ממש כהולכת בשיער עצמן, דאל"כ עוד יכול לומר אי אפשר באשה מגולחת שיעין בעין נראה דמגולחת היא, אלא ש"מ דנראית ממש כשיער עצמן, וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי דידן, שאין אדם יכול להבחין אם בשיער עצמן או בפאה נכרית היא מתקשטת, ולפי זה למה לא נאמר שערך הנה, זימה היא... אבל גם בבית ובחצר קבלו עליהן נשותינו משנים קדמוניות שלא ללכת בשום דבר הנראה ודומה לשיער, ונדר דאורייתא היא (עי' פסחים דף נ: שלא התייר ר' יוחנן לבני ביישן לילך בע"ש מצור לצידון אף דאי אפשר להו כמו לאבותיהם, ואפ"ה אסר להם מצד אל תטוש

ג) וז"ל תוספות הרא"ש שם - : "אפילו למאן דלא דריש טעמא דקרא לקמן בפרק המקבל דאמרינן אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה היינו משום דפשיטא דקרא משמע בין עניה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה אי משום דמעלי לה אי משום דלא תצטער" עכ"ל.

תורת אמן, ועי' ב"ד ר"ס ר"ד דדבר המותר שנתקבל שלא בטעות לסייג ולפרישות אין לו התרה), לכן על המתפרצות בעם לשאת פאה נכרית ומראות את עצמן כאילו הן מבנות שיער ללכת בהם בשוק או לכהכ"נ וכדומה איסור גמור הוא מדינא, ובבית ובחצר ג"כ נאמר עליהן ופורץ גדר ישכנו נחש" עכ"ל.

ובשו"ת דברי חיים כתב (ח"ב יו"ד נ"ט): "כבר האריכו בספר באר שבע ובכל האחרונים ורובם מסכימים לאיסור ועיין בכנסת הגדולה (באה"ע כא,ה) שרבו האוסרים וכן בעצי ארזים אוסר, ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות ובריטב"א שם ¹ מובא באס"ז שאפילו לתת חתיכת משי וכדומה על הפדחת שיהיה דומה לשער אסור, דזה הוי דת יהודית" [והביאו מהרש"ם בדעת תורה סיע"ה ומסיים "ולפי"ז יש ליזהר בק"ש וברהמ"ז שלא לברך נגד אשה המלובשת פאה נכרית"]. וע"ע דברי חיים ח"א ל שכתב: "באמת אין אנו צריכין לזה כי ידעתי בבירור בהיותי אצל מו"ח ז"ל במערהיין שגם שם לא הלכו במלבושי פריצות כזה ח"ו, וכפי ששמעתי אז לא נמצאת בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס, ורק בעוה"ר מקרוב נשתרבב המנהג הזה מן האפיקורסים ולכן ח"ו לא על זה נאמר שהותר גם לנשי מדינתנו לנהוג כן והאיסור במקומו והעובר לוקה מן התורה". וב"חמדה גנוזה" לנכדו הגה"ק רבי סיני מזמיגראד ז"ע, ח"א עמוד צ"ו: "בשנים ההם התחילו קצת נשים ללבוש בשייטלעך [פאות] אשר אא"ז [=מרן הקדוש מצאנו בעל דברי חיים ז"ע] היה אומר שהוא אסור על פי דין, ואין שום חילוק בין פאה נכרית לשערות עצמה! אחר כך היה מעשה שנפטרו אצל אא"ז שלשה מילדיו אז אמר שברצונו לעשות להם הספד, והלך לבית הכנסת ועשה הספד, ואמר: — שכל זה בא לו מחמת שמחריש על הנ"ל! ואמר: על דברים אלו אמרו חז"ל (שבת קה:) היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך ועבוד עבודה זרה — לזאת מוכרח לצעוק ולצאת נגד זה בכל כחו —!".

הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זצוק"ל (מתוך דרשה שנדפסה): "מי שלומד שו"ע ביר"ש רואה היטב שאין חילוק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנקרא שייטל". בשו"ת הסבא קדישא (ח"ב א): "דבאמת אסור הפאה כמו שער שלה". ובספר שולחן העזר (ח"ב ט) העתיק מתשובת מנחת אלעזר (ח"ה) שראהו בכת"י: "דהעיקר כהשיטות דפאה נכרית אסור מן התורה".

ובשו"ת חקל יצחק (סי' פא): "שאלתו שאלת חכם נכון הגיעני ע"ד הנשים אשר מקרוב נהגו את עצמן לישא על ראשן "זשיאאן" והוא נעשה ממין הנראה כשערות ועל גבה פרוס מכסה דק מחוטין מעשה רשת באופן שהמין הנראה כשערות נראה מתוך הפרוסה, ועד עתה היו לובשין מטפחת על גבי הזשיאאן, ועתה פרצו ללכת ברחובות קריה בהזשיאאן לבד בלי מטפחת כו' למען לברר חומר האיסור הנני כו' דיש בה איסור דאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי", וכתב שם שהפאות של זמניהם שלא היו נראות כשער אסרו מדת יהודית, והפאות של זמניהם שכן היו נראות כשיער, לכל האוסרים האיסור הוא מדאורייתא.

ובשו"ת תשורת שי (סי' תקע): "שאלה, נשים צנועות ונוהגין סלסול בעצמן שלא ליתן על ראשן פאה נכרית אם מותרין בקונסט האר שייטל העשוי מאיזה צומח בארץ לא משער רק דומה ממש לשער, לענ"ד אינו סלסול רק מדינא אסור כו' ויש בה משום פריצות" וכו' — ועוד הרבה עשרות אחרונים אוסרים ואכמ"ל.

וכבר נתברר מהגאון בעל חות יאיר בספרו מקור חיים (שנדפס ע"י מכון ירושלים בשנת תשמ"ב) ועוד אחרונים, וכמבואר באריכות בספרים "דת משה וישראל" ו"פאה נכרית בהלכה", שגם הש"ג סובר שברה"ר הפאה אסורה מדאורייתא כשערה ממש, וכן רואים מזה שהיה להש"ג הוה אמינא שהפאה בחצר היה צריך להיות כשער ממש, ורק מכח הראיות הוא מתיר בחצר, ש"מ דס"ל שברה"ר אסורה מדאורייתא כשער ממש, דאי פאה נכרית ברה"ר אין הנידון בה מאיסור דאורייתא, אלא כל הנידון בה הוא רק מאיסור "דת יהודית", פשיטא שבחצר מותר ואין צריך לראיות, שהרי כל איסורי "דת יהודית" כגון קלתה וטווה ורד שאסור בשוק משום "דת יהודית", אין איסור בחצר, ואפי' במבוי שאינו מפולש אין איסור (ש"ג שם בכתובות דף לב: מדפי הרי"ף אות ב) — ואת טעם ההיתר בחצר נימק הש"ג משום ד"מכל מקום לא נאסר" היינו דלא קיבלו עליהן איסור בזה, ובלי נימוק זה היה אוסר פאה נכרית בחצר כגופה ממש (עי' היטב בדבריו), והיינו משום שברה"ר פאה נכרית אסורה מן התורה כשער ממש, וכהסברת המגן גבורים סי' ע"ה (להגאונים הגדולים וכו') הנהו תרי גיסי רבי יוסף שאול נאטנזאהן ורבי מרדכי זאב איטינגא ז"ל) וז"ל —: "דבחצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן א"כ ממילא דווקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, אבל ברה"ר דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית". עכ"ל. כלומר, שאיסור גילוי השער ברה"ר הוא משום פריצות שמביא לידי עבירה משום שהשער מייפה אותה, ולענין זה הפאה כשערה ממש כידוע, כמבואר לעיל, וכדחזינן בנזיר כח: "וכיון שעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית — ? תורה אחת להם ואסור מן התורה! הואיל וקישוט זה אסרה תורה" (כנ"ל מה"חסד לאברהם).

(ד) לכאוי' כוונתו מהפירוש שפירשו ב'טווה ורד' כנגד פדחתה וכו'.

המקור להיתר הפאה נכרית מהמשנה והגמ' במסכת שבת הקושיות בדברי השלטי הגבורים שם וביאור ויישוב דבריו

א. העתק ג' הלכות מהמשנה בשבת

שנינו במס' שבת דף נז. שחז"ל גזרו שלא תצא אשה בשבת לרשות הרבים בתכשיט שיש בו חשש שתשלפנו להראות לחברתה את חשיבותו, שמא תשכח ותולכנו ד' אמות ברה"ר – אבל כשאין חשש שתשלפנו כגון שבשעת שליפה יקָאָה שיערה מותר לה לצאת, מפני שכל אשה נזהרת שלא יתגלה שיערה ברה"ר.

הלכה א': ז"ל המשנה:

לא תצא אשה... לא בטוטפת ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורים.

פירוש, לא תצא אשה לא בטוטפת – תכשיט שעל מצחה, ולא בסרביטין – תכשיט שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן, בזמן שאינן תפורים לכיסוי שעל ראשה [שנקרא שבכה], דכיון שלובשת את השבכה לחוד ואת התכשיט לחוד – יש חשש שתחלוץ את התכשיט ברה"ר, כיון שהשבכה שמכסה את שיערה נשארת על ראשה.

אבל יוצאה אשה בטוטפת ובסרביטין בזמן שהן תפורין עם השבכה, משום שאם תרצה אז לחלוץ את התכשיט היא מוכרחת להוריד גם את השבכה, ובהכרח יתגלה שיערה, ולכן אין חשש שתחלוץ, שהרי כל אשה נזהרת שלא יתגלה שיערה.

הלכה ב': ז"ל המשנה:

לא תצא אשה... בכבול לרשות הרבים

פירוש, לא תצא אשה לרשות הרבים בכבול – כיפה של צמר שמתקשטת בה (ואינה מכסה את כל שיערה, פסקי רי"ד), פרש"י (נז: ד"ה או דילמא), שברה"ר הכיפה היא תחת השבכה, וטעם האיסור הוא – משום שחוששין שאפשר לה להוציא את הכיפה מתחת השבכה באופן שלא יתגלה שיערה.⁷¹

אבל יוצאה אשה בכבול לחצר ומפרש רש"י (וכן הוא בדף סד): שבתכשיט של כיפה של צמר אסרו חז"ל לצאת בו רק לרה"ר אבל לחצר מותר, ושאר כל התכשיטין אסרו חז"ל אף לחצר גזירה שמא תצא בהן לרה"ר ושמא תחלצם שם להראות לחברתה [וחדא גזירה היא], אבל כבול התיירו חז"ל בחצר בהיתר מיוחד מהטעם שלא תתגנה על בעלה. (וז"ל רש"י ריש ב"ב "ורוב תשמישן בחצר").

ומבלעדי ההיתר המיוחד היה כבול אסור גם בחצר כמו כל התכשיטין שמא תצא בה לרה"ר, וכשיוצאת לרה"ר הרי תתכסה בשבכה (שבחצר מותרת אף בלי שבכה כמבואר בכתובות עב:), ושלפא לה מתחת השבכה.

הכלל העולה: [הלכה א'] אין חוששין שתוריד השבכה להראות תכשיט התפור בה, משום שכל אשה נזהרת שלא לגלות שיערה ברה"ר. [הלכה ב'] אבל חוששין בתכשיט שהוא תחת השבכה, משום שאפשר שתשלפנו באופן שלא יתגלה שיערה.

הלכה ג': ז"ל המשנה שם בדף סד:

יוצאה אשה... בכבול ובפאה נכרית לחצר.

ופירש רש"י שכבול ופאה נכרית אסורין לצאת בהן לרה"ר בשבת, אבל לחצר מותר, וכן הוא שם בגמרא "אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר [בשבת] אסור לצאת בו לחצר (פרש"י, שמא תצא לרה"ר) חוץ מכבול ופאה נכרית" (שברה"ר אסור בשבת אבל בחצר מותר) והטעם מפרש עולא, "כדי שלא תתגנה על בעלה", פירש רש"י "התיירו לה קצת קשויים הנאים", ע"כ.

מבואר שאסור לצאת בפאה נכרית לרה"ר בשבת, ומבלעדי ההיתר המיוחד משום "שלא תתגנה על בעלה" היה אסור גם בחצר שמא תצא לרה"ר ותחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה – רמב"ם שבת פ"ט ה"ז, וז"ל: "לא תצא אשה ... בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה... כל אלו אסורין לצאת בהן שמא יפולו ותביאם בידה או תחלוץ ותראה לחברותיה". וז"ל הגר"ז ס' ש"ג סט"ז "אבל לא תצא בפאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שיערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה, שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה".

(ה) בתחלה מיבעיא ליה בגמ' ויש צד שמוותר לצאת בכיפה הנ"ל משום שאי אפשר לה להוציא את הכיפה מבלי שיתגלה שיערה, ואז היה הדין שמוותר, כמו בטוטפת וסרביטין תפורין כנ"ל, אבל המסקנה בגמרא היא שאפשר לשלוף בלי גילוי שיערה, ולכן אסור.

ב. השאלה הגדולה ופתרונה

ונשאלת השאלה מאליה, למה אסרו לצאת בשבת לרה"ר בפאה נכרית, הרי אין שום חשש שתחלוץ הפאה נכרית להראות לחברתה, שהרי אשה נזהרת שלא תגלה שערה כמבואר לעיל.

וכן לטעמא דשמא תפול אין שום חשש, דפשיטא דתיכף תרים ותתכסה ולא תלך בגילוי ראשה, ואפילו באנשים כתב הב"י או"ח בסוף סי' ש"א סוף ד"ה כובע וז"ל – : "אבל כובע שאדם מכסה בו ראשו אפילו כי לא מיהדק שרי, דאע"ג דנפיל לא אתי לאיתווי שאין דרך בני אדם לילך בגילוי הראש" וכן הוא בנו"כ בשו"ע שם סעיף מ"א, וז"ל המשנה ברורה שם ס"ק קנ"ג: "סתם כובע שאדם נושא על ראשו אין לחוש דיית לאתווי ד' אמות דבודאי לא ילך בגילוי הראש". ועי' בשו"ע הרב בעל התניא שם סעיף נ שהוסיף עוד וז"ל – : "ובמקומות שאין דרך בני אדם לילך ברחוב בכובע קטן בלבד בלי כובע זה הגדול, מותר לצאת בו בכל ענין שבודאי לא ילך ד' אמות בלעדו".

כדי לפתור שאלה גדולה זו נקדים דברי הראשונים בפ"י הציור של פאה נכרית:

רש"י ערכין ז: "רגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית", ובשבת סד: "קליעת שער תלושה וצוברתה על שערה עם קליעתה שתיראה בעלת שער", וכן פירש שם ר"ן על הרי"ף, וז"ל רבינו ירוחם: (ס' אדם ני"ב הי"א) "פ"י פאה נכרית קליעה של שער תלושה שמערכת עם שערותיה שתתראה בעלת שער", ובטור (או"ח סי' ש"ג) "קליעת שער שקולעת בתוך שערה". ובשו"ע שם סי"ח "קליעת שער שקלעה בתוך שערה". ובערוך ערך פאה: "אשה שאין לה רוב שיער לוקחת שיער מנשים אחרות ומשימה על ראשה שנראה כמו שהוא שער" וז"ל הברטנורה על המשנה בשבת פ"ו מ"ה: "פ"י פאה נכרית אשה שאין לה רוב שער לוקחת שער נשים אחרות ומשימה בראשה ונראה כאילו היא שערה". וכ"כ רב נטרונאי גאון, רמב"ם פ"ט משבת ה"ז הנ"ל, פסקי רי"ד: "שאשה שאין שערה מרובה מביאה קליעות שיער של חברתה וקושרת בראשה על שערה כדי שתיראה בעלת שיער". הרשב"א כתב שהפאה נועדה ל"אשה שהיא קרחת מפאת ראשה", והריטב"א הביאו בזה הלשון "שהיא קרחת מפאת פניה". ובר"י מלוניל פירש: "שיש לה שער מועט א"נ דיש לה שער לבן ושער חברתה שחור" ע"ש. וכ"כ בחידושי הר"ן והמאירי — ובפיהמ"ש להרמב"ם "כמו מגבעת ידבקו בו שער נאה (היינו למי ששערה לבן וכדו') והרבה (למי ששערה מועט) ותשים אותו האשה על ראשה דרך עראי כדי שתתקשט בשער".

רואים אנחנו שכל הראשונים פירשו ציור שונה של פאה נכרית, לא כמו שנהוגה היום בזמנינו — וצריך להבין, למה לא פירשו הראשונים ציור פאה כמו היום בזמנינו שגם נשים נשואות שיש להם שער הרבה ונאה יש להם צורך בפאה נכרית — ?

התשובה לזה פשוטה מאד, שבזמן הש"ס לא הלכו ברה"ר בפאה מגולה כמו היום, אלא ברה"ר הלכו בפאה נכרית מכוסה ובחצרותיהן במגולה, שהרי כל הראשונים פירשו שכל מטרת הפאה היתה רק לנשים שיש להן שער מועט למלאות חסרון השער להראות כאשה ששערה מרובה, והיינו, שבחצרותיהן נהגו אז לילך בשער מגולה (טרם שקיבלו חומרת הזוהר) כדאייתא במס' כתובות דף עב: [שם בתוס', ור"ן (על הרי"ף), רש"י וריטב"א ושיטה מקובצת, נמוקי יוסף, הגהות אשר"י, רשב"א, מאירי, ילקוט פר' נשא, תרומת הדשן (סי' י'), ב"י (אבה"ע קט"ו), ד"מ (שם סק"ד), מג"א (או"ח ע"ה סק"ד)], ולכן כל הנשים שיש להן שער נאה והרבה, לא היה להן כלל פאה נכרית, — שלא היה להן שום צורך בזה, כי בחצרותיהן הלכו בשערותיהן במגולה וכשיצאו לרה"ר התכסו בשבכה — ורק אשה ששערה מועט שמתגנית בזה לבעלה במיעוט שערה, בביתה ובחצרה כששערה מגולה, רק היא היתה מוסיפה על שערה שער נכרית כפי מה שחסר לה, כדי שתראה בעלת שער הרבה, או אשה שיש לה שער לבן היתה הפאה של שער נאה משמשת לה להראות בה ככל הנשים שיש להן שער נאה שהולכות בחצרותיהן בשער נאה מגולה, וכשיצאה לרה"ר היתה מכסה את הפאה לגמרי, כמו כל הנשים ששערן נאה והרבה, שמכסות שערותיהן בשבכה, — דאם לא כן, תהא שונה מכל הנשים, וכל מטרתה היא הרי להיות שווה לכולן ולהיראות כמותן.

ולאור זה נפתרת השאלה דלעיל, דלפי הלך המחשבה שאנחנו נמצאים בה בימינו מזה שאנו רגילים לראות פאות נכריות מגולות ברה"ר, ואנו חושבים שהפאה השנויה במשנתנו היא הפאה המצויה בזמנינו ברחוב, לכן אף אחד (אפילו מהלומדים) אינו מבין הפשט הפשוט של המשנה, כנ"ל, משום שפאה כזאת היה צריך להיות הדין שמתרת אף ברה"ר דהרי אין חשש שתשלוף ותגלה שערה, — אבל בזמן הש"ס והראשונים היתה המשנה מובנת מאליה לכל אחד ואחד, כיון שראו את המציאות שכשיוצאות הנשים בימות החול לרה"ר הן מכסות את הפאות לגמרי והולכות ברה"ר תמיד רק מכוסות בשבכה, ולכן שנינו במשנה שאסור לצאת בשבת בפאה נכרית לרה"ר, שמא תחלוץ הפאה נכרית מתחת השבכה להראות לחברתה כמו ששנינו בכבול, או שמא תפול הפאה מעל ראשה והמטפחת נשארת על ראשה [אם יש אפשרות כזו] חוששין שמא תביא את הפאה בידה, שהרי שערה נשאר מכוסה במטפחת — או שהפאה תפול ביחד עם המטפחת, והיא תמחר להתכסות במטפחת ואת הפאה תביא בידה. וכן פירש הגר"א להדיא שם במשנה (שנות אליהו פ"ו מ"ה) וז"ל — : "ובפאה נכרית פירוש שאין לה שער נוטלת שער ומכנסת תחת הצעיף כדי שתתראה בעלת שער", עכ"ל. — וברה"ר הפאה משמשת לה לשער שחור לצמתן או להגביה השבכה ונראית בעלת שער כמו כל הנשים שלא הצטרפו לפא"נ כנ"ל, שמכסות כל שערן בשבכה.

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קסא

היוצא לנו מדברינו: מבואר מהמשנה ומהראשונים (ומהגר"א ב"שנות אליהו"), שבזמן הש"ס הלכו ברה"ר בפאה נכרית רק כשמכוסות לגמרי בשבכה כמו כל הנשים שיש להן שער נאה והרבה, שכיסו כל שערן בשבכה, ורק בחצרותיהן הלכו אלו שאין להן שער הרבה ונאה בפאה מגולה, כמו כל הנשים שיש להן שער הרבה ונאה שהלכו בחצרותיהן בשער מגולה טרם שקיבלו חומרת הזוהר שהחמיר מאד אפילו בבית.

זה שנתבאר שבחצרותיהן נהגו אז לילך בשער מגולה, ורק כשיצאו לרה"ר התכסו בשבכה, הוא כנ"ל שמדין תורה חובת כיסוי הראש באשה נשואה הוא רק ברה"ר "משום פריצות דגברי" (תרוה"ד ס"י), וכאן מקום לציין שבדרכי משה (אה"ע קטו, ד) פירש הרמ"א שהטור סובר דלכתחילה אין לשהות בבית ובחצר בגילוי שיער (אף בשיער הנראה דרך החורים שבקלתה, עיי"ש שהדרכי משה קאי על דברי הטור שאיירי בקלתה או מטפחת שבדברי הרמב"ם שפירושו עם חורים כמ"ש הבי"ח שם) וז"ל: "דצניעות מיהא הוי ששום אשה לא תראה שיערה כלל אפילו בבית כמו שמצינו במעשה דקמחית זכתה משום זה שיצאו ממנה כהנים גדולים", וענין צניעות דקמחית (עיי' יומא מז. מעולם לא ראו קורות ביתי כו' ועוד עיי' בירושלמי מגילה פ"א ה"י, והוריות פ"ג סוף ה"ב ובויקרא רבה סוף פ"כ, ובמ"ב סי' ע"ה סק"ד), ענינו אפילו בחדרי חדרים כמבואר בשו"ע (או"ח סי' ס"ב) כתב: "אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו", ובמשנ"ב שם (אות א) כתב שצריך מטעם זה "לא לגלות 'מבשרו' ואפי' מעט כל מה 'שדרכו להיות מכוסה' בבגדים לעולם", עיי"ש. וכן הוא בשו"ע הגר"ז מהדורא תניינא סי' ב' סעיף א' עיי"ש, (ועיי' בטור שם ובט"ז סק"א, ובשבת ק"ח. מעולם לא ראו קורות ביתי כו', ונתבאר הענין בספר "פאה נכרית בהלכה" פ"א) ויותר מזה כתב בשו"ע הגר"ז שם מהדו"ת סי' וז"ל: "ועכשיו בזה"ז שכולם דרכם לכסות ראשם לעולם אסור לילך או אפילו לישיב בגילוי הראש משום צניעות שהרי זה כמגלה בשרו המכוסה", ובמג"א (סי' ע"ה סק"ד) כתב: "...אבל בזהר החמיר מאד שלא יראה שום שער מאשה [אפילו בבית] וכן ראוי לנהוג", וכן פשט המנהג כהזוהר, ועיי' מ"ב סי' ע"ה סק"ד דברים חמורים מאד, ובבה"ל שם.

ג. התמיהה הגדולה על הש"ג שעליו סומכים להתיר פאה נכרית ברה"ר, והעמיד דבריו על משנה זו.

לאור כל האמור מבואר שאין שום ראייה ממשנתנו שמותר לצאת בפאה נכרית מגולה לרה"ר, אדרבה מהמשנה והראשונים מוכח להדיא שבזמנם הלכו ברה"ר בימות החול בפאה מכוסה בשבכה, ולכן אסרו לצאת בה בשבת דלמא שלפא מתחת השבכה כנ"ל.

וא"כ צריך לתת לב להבין דברי הגאון הגדול מו"ר יהושע בועז (שהיה בזמן הבי"ח וקצת קודם, לפני כארבע מאות וחמשים שנה, והיה ממשפחות מגורשי ספרד שנדרו לאיטליה) בעל שלטי הגבורים על הרי"ף ומסורת הש"ס ועין משפט וכו' על הש"ס שכתב להתיר פאה נכרית מגולה, והעמיד יסוד ההיתר על משנה זו.

וזה לשונו בש"ג במס' שבת (דף כ"ט. מדפי הרי"ף, נדפס לראשונה בשנת שי"ד): "יראה מזה להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלע"ז, מההיא דשנינו פרק במה אשה יוצאה דף סד שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת, ופירשו המפרשים כי פאה נכרית היא מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשער, והתם באשה נשואה מיירי מתניתין מדקאמר בגמ' דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה הרי דבנשואה מיירי, והרי פאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרינאל"ו ומשמע "להדיא" שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש. ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות של חברתה כל עוד דעבידי לכסוי השער והן תלושות אע"פ דקשוט הוא לה כדי שתראה בעלת שער אין בכך כלום ושפיר דמי. — ואע"ג דאמר' סוף פ"ק דערכין דפאה נכרית המחוברת לשער ממש דהוי כגופה ממש, מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה, דהא על כרחך אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם. ובנשואות מיירי התם דקאמר תנו שערי לבתי. ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות ולכשתעייין סוף פ' קמא דערכין ופ' מי שמתו דף כ"ה¹ בדברי רש"י שם ובדברי הרא"ש תמצא דאין איסור בשער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה וגם שהבשר נראה עם השיער כדקאמינא. ועוד הארכתי בזה בחדושי בס"ד עכ"ל.

לפי כל המבואר לעיל, התמיהה היא רבה מאד !!! איך יתכן לומר שמהמשנה בשבת יש ראייה לילך בפאה מגולה ברה"ר — ? — ? — ? הרי פשוט לכל לומד משנה זו שאין שום ריח ראייה להתיר פאה מגולה ברה"ר, ואדרבה הסוגיא מוכרחת שהלכו במכוסה כמבואר לעיל באר היטב, ורואים בעליל שהסר לנו "פשוט פשט" בדברי הש"ג.

(ו) אצלנו הוא בדף כ"ד. אמנם ב"ספר הפשוטים" לבעל שלטי הגבורים (ובמקביל לו חיבר גם את "ספר המחלוקות" הי"ה ספר "שלטי הגבורים", יעויין בשם הגדולים מערכת ספרים אות ש' ס"ק ע"ו - ובספר הפשוטים בכת"י הנמצא תח"י) שהוא סיכום ההלכות הפשוטות היוצאות מהגמ' והראשונים מופיעות ההלכות היוצאות מגמ' זו בדף כ"ה [וכן הוא בדפוס וינציה במס' ברכות, ולשה"ג היה השי"ס הזה שנדפס באיטליה].

והתמיהה רבה ביותר, בראותינו שכשהש"ג מביא ראיתו מהמשנה בשבת מביא בלשונו "מההיא דשנינו... שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת" והיינו בחצר, דהרי כל דין זה שיוצאה בשבת הוא רק בחצר, וא"כ נקט בלשונו שכל ראיתו היא רק על חצר, — ועל חצר אין צורך לשום ראיות דהרי בחצר אף שער מותר במגולה — ומהדיוקים; א. הא ברה"ר אסור בשבת; . והא בחול מותר אף ברה"ר, אין שום ראיה, דהרי איירי במכוסה, כנ"ל, שלפיכך בשבת אסור שמא תחלוץ מתחת השבכה, ובמכוסה פשיטא שמותר בחול דהא אף שער ממש מותר במכוסה.

ובפרט שהש"ג כותב בלשונו "ומשמע להדיא" מהמשנה בשבת שמותר — ומאד תמוה איך יתכן לכתוב לשון זה ומשמע "להדיא" כשמשמע להדיא ההיפך כנ"ל — ? וכן בסיום כתב "דהא על כרחך" היו מתקשטות בפאות ההם וכו' אלא "פשיטא" דמיירי שהולכות בשערות מגולות — ותמוה מאד, איך יתכן לכתוב לשון זה "פשיטא" שבזמן הש"ס היו הולכות ברה"ר בשערות מגולות, כאשר משמע להדיא ההיפך הגמור כמבואר — ומאי האי דקמן — ? — וכן מה שכתב בסוף דבריו "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות". דברים אלו מרפסין איגרא, דפשיטא ש"כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער", אבל כל זה הרי הוא רק בחצר, אבל ברה"ר מכוסה היא וכו' וגם מה שהביא ראיה מערכין, המעיין שם יראה שאין שום ראיה לרה"ר, — וכן מש"כ מהר"י בועז בעין משפט נזיר כ"ח: "נ"ל היתר מכאן לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהן" עכ"ל, המעיין יראה שאין שום ראיה, ודבריו הם ממש כחידה סתומה, וברור שחסר לנו נקודה יסודית "פשוט פשוט" בהבנת דבריו, כדלהלן.

ותגדל התמיהה שאנו רואין שהרמ"א מעתיק תמצית דברי הש"ג (הגהות אלפסי החדשים) בד"מ או"ח סי' ש"ג וסי' ע"ה, ובשו"ע שם ס"ב כתב שמותר לקרוא ק"ש כנגד "שער נכרית אפילו דרכה לכסות", וכן ב"לבוש" מעתיק אות באות דברי רמ"א אלו שבשו"ע, וגם ב"דברי חמודות" פ"ג דברכות אות קי"ט אהא דכתב הרא"ש שאסור לקרוא ק"ש כנגד "שער באשה ערוה, בנשים שדרכן לכסות" העתיק דברי רמ"א אלו שבשו"ע בשם הש"ג וז"ל: "ודוקא שער שלהן אבל פאה נכרית אפילו דרכה לכסות אינה ערוה אפילו בגלוי, הגהת אלפסי", וכן המג"א שם הביא דברי הש"ג, ועוד אחרונים, ואיך יתכן שכל גדולי עולם אלו העתיקו דבריו כשהן כל כך מופלאים וחתומים לפלא כל רואה ומעיין — ? — ? — ? וגם מזה ברור שיש כאן משהו הנוגע ל"פשוט פשוט" שמעינינו הוא נעלם, ומעינים הבדולח של כל הפוסקים הנזכרים המעתיקים דברי הש"ג הוא לא נעלם, וידעו את הפשוט הפשוט בדברי הש"ג, וכדלהלן!

ועוד תמוה טובא, שהרמ"א והלבוש והדברי חמודות כתבו שפאה נכרית "דרכה לכסות", והוא ממש היפך סברת הש"ג שכל ראיתו נשענת על הסברא שאין לומר שהפא"נ מכוסה ושולל מכל וכל צד לומר שהפאה מכוסה.

ובאמת בן דורו של הש"ג רבה של ויניציה גדול הדור הגאון רבי שמואל יהודה קצינעלינבוויגין בן המהר"ם פדואה [בעהמח"ס דרשות מהר"י מינץ] יצא חוצץ כנגדו בדברים קשים וכתב תשובה ארוכה בנדון, התשובה היתה גנוזה בכת"י עד שמצאה הבאר שבע והדפיסה בספרו (חלק השו"ת סי' י"ח, נדפס לראשונה שנת שע"ד), וסוף דבריו "על כן אומר אני: לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועיקר בכל מה שכתב כי הם דברים בטלים הבל הבלים וכדי שלא יכשל בהם זולתו על כן עמדנו על מקום טעותו", גם בשאלת יעב"ץ (ח"ב ז') כתב בקיצור: "והנה הכל הבל ורעות רוח, וכל מה שהרבה בחבילות ראיות אין בהם ממש והם עזר כנגדו, ולא אאריך בכך כי הדברים מבוארים למעיין", וכדברים האלו כתב החת"ס בהגהותיו לשו"ע וז"ל: "המעייין בספר באר שבע בפנים, יראה כי סוף דבריו נכונים", (כלומר כל מעיין כשיסתכל בפנים יראה ויבין לבד, ואין שום צורך להסביר), וכן בעצי ארזים (נדפס בשנת תק"ן) כתב: "וטעה בזה טעות גדול... ואין ראיה מנזיר וכן אין ראיה ממתניתין דשבת" ומסיים "לכן נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין", ועוד הרבה עשרות אחרונים החזיקו בדברי הבאר שבע והכריעו לאיסור.

והנה המעיין בדברי הש"ג רואה שלולא הראיות הוה אמינא שפא"נ הרי היא כשערה ממש לכל דבר, שהרי בכל דבריו מדגיש שפא"נ אינה כשער ממש — משמע שהצד שלו לאיסור הוא שהיא כשער ממש ואסור גם לענין נידון איסור פריעת הראש שהוא מדאורייתא, וגם לענין שער באשה ערוה לדין ק"ש שהוא איסור דרבנן (מ"ב סי' ע"ה סק"ה) וע"ז ישתומם כל רואה כיצד התיר נידון דאורייתא בראיות שכל מעיין רואה שאין שום ראיה, וכל זה אומר שיש כאן דבר שהוא "פשוט פשוט" כמוס מאתנו, וכדלקמיה!

ד. יישוב וביאור הפשט הפשוט בהש"ג ודעימיה

הנה דבר זה אומר דרשני, שבדברי הש"ג [וכל הפוסקים הנ"ל שהעתיקו דבריו להלכה] לא נזכר תיבת "לרה"ר", והנה הבאר שבע החליט שהש"ג קאי ארה"ר כי לא היה יכול ללמדו בשום אופן על חצר שהרי בדבריו כותב שמותרת שם לגלות אף שערה ממש, והרי קטע מלשונו: "...וא"כ בחנם טרח כל הטורח הזה החכם הנזכר דהא אפילו בשערות ראשה ממש מגולות מותר לילך בחצר שאין הרבים בוקעים בו וכו' ואפי' משום מנהג צניעות ליכא כו' ואפילו דבר שאינו הגון נמי לא הוי". הרי מפורש להדיא בדבריו אלו, שלא ראה שיש מי שמתמיר בגילוי שער בחצר, ולכן הוכרח לומר שהש"ג התיר ברה"ר ותמה עליו שאין שום ראיה על רה"ר אלא על חצר, וסיים בדברים קשים מאד, והאחרונים בכל הדורות שאחריו, ראו שדבריו

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קסג

מוצקים כבדול כי אין שום תשובה לזה, לכן החזיקו בדבריו ואסרו לצאת בפאה לרה"ר, וגם נמשכו אחריו במה שהחליט שהש"ג התיר ברה"ר, ולא עלה על דעתם ללמדו אחרת. ואילו היה הבאר שבע רואה שיש מי שמחמיר ואוסר (מ"דת יהודית) לצאת בשער גלוי לחצר, היה לומד שהש"ג קאי אחצר, ועל זה הוא דן, אבל לרה"ר גם להש"ג פשיטא שהיו יוצאות במכוסה כמבואר לעיל מהמשנה והראשונים, ולא היה לו שום קושיות, וממילא היה חוסך להתקיפו בדבריו הקשים. [וראה לקמיה דהש"ג העתיק את הסמ"ג והריא"ז שאוסרין גילוי שיער בחצר – וכבר לא "בחנם טרח".]

וכן היעב"ץ (בהגותו לנזיר כח: ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' ט) החליט שהש"ג קאי ארה"ר משום שקשה לו דאי קאי אחצר "פשיטא", וז"ל: "לא ידענא מאי דעתיה, דאי בבית ובחצר ודאי שרי דלא גרע מקלתה, ולדעת התוס' אפילו שיער שרי וכ"ש פאה נכרית, ואי ברה"ר ותחת קישוריה נמי פשיטא וכו'" ולכן במשך כל ימיו המשיך בהרבה מספריו הרבים לחלוק על הש"ג ועל הפוסקים המעתיקים דבריו ולהתקיפם בדברים קשים מאד – וברור הדבר שאם היה היעב"ץ מוצא דרך ומהלך ללמוד את הש"ג ודעימיה על חצר פשיטא שהיה לומד כך [וראה לקמיה דברי מוסף הערוך דלהירושלמי הוצרך לאשמועינן ואין זה "פשיטא"].

והנה שיטת הירושלמי (כתובות פ"ז ה"ו) שמ"דת יהודית" [פירש"י, "שנהגו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיבא", וברמב"ם (אישות כד, יב, ובטושו"ע אה"ע קט"ו ס"ד) "ואי זו היא דת יהודית – ? הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל"] גם בחצר נהגו איסור לצאת בשער מגולה, שהמשנה דכתובות שם "ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרוע" פירש בירושלמי "לחצר אמרו, ק"ו למבוי", ולרה"ר אסור מדאורייתא, וכן פסקו סמ"ג וריא"ז, הביאם הש"ג בכתובות דף לב: מדפי הרי"ף אות ב', ופסק הבית שמואל (אה"ע סי' כ"א סק"ה וסי' קט"ו סק"ט) כמותם להלכה שאסור לצאת לחצר בפרוע ראש מדין דת יהודית שנהגו בנות ישראל – עיי"ש שהב"ח מפרש שגם הבבלי סובר כן שאסור – ולפי זה הש"ג קאי אחצר.

וכל הראיות שמביא הם באמת רק על חצר כמבואר לעיל, וזהו כל כוונתו להתיר להן פאה נכרית בחצר, שאע"ג שבחצר נהגו איסור בשער כנ"ל, והוא אמינא דכשנהגו בנות ישראל וקיבלו עליהן איסור על שער בחצר – מדת יהודית, חל האיסור גם על פאה נכרית, שהרי מסברא הפאה היא כשערה ממש, שהרי יש בה אותה פעולת נוי כשערה ממש, ולכן אסורה ברה"ר מדאורייתא כשערה ממש, ומוכיח דרק בשער נהגו ונאסר ובפאה לא נהגו ו"לא נאסר" דהיינו שלא קיבלו עליהן איסור בזה כי הניחו להן קשוט זה מאותו טעם שהתירו חז"ל את הפאה בשבת בחצר בהיתר מיוחד משום שלא תתגנה על בעלה¹.

ולכן הש"ג לא הזכיר תיבת "לרה"ר" ואדרבה נקט בדבריו "שהאשה יוצאה בפא"נ בשבת" דהיינו בחצר, דרק על זה כל כוונתו להביא ראיה מהמפורש "להדיא" במשנה ש"יוצאה בפאה נכרית לחצר", אבל לרה"ר פשיטא שיצאו במכוסה, כמבואר – וזהו גם כל ראייתו מערכין – וכוונתו במש"כ בסוף דבריו "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות" – היינו על חצר, דעל רה"ר אין לו שום ראיה כמבואר לעיל באר היטב, דפשיטא דברה"ר מכוסה היא, וכל ראייתו היא דהרי ברה"ר מכוסה היא ואם נאמר דגם בחצר היא מכוסה "א"כ מאי אהני ההוא קשוט וכו'".² ומעתה יובנו כל דבריו ויסורו כל התלונות עליו, ואין שום מחלוקת בין הפוסקים, וכולם שפה אחת מדברים.

וכבר מצינו בפירוש מוסף הערוך (ערך קפליטין) שאע"פ שלהירושלמי שער בחצר אסור מדת יהודית, פאה נכרית מותר בחצר, אבל במבוי אסור כמו בשער שלה, ואיצטריך לאשמועינן דין זה שבחצר מותר, דאיתא התם בהמשך הירושלמי הנ"ל וז"ל: "היוצאת בקפליטין שלה אין בה משום יוצאה וראשה פרוע, הדא דתימא לחצר אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע", ופירש במוסף הערוך: "קפליטין בלשון רומי שער ותלתלים ופיאה נכרית".

הרי שהוצרך הירושלמי לאשמועינן שהיוצאת בפאה נכרית בחצר אין בה משום יוצאה וראשה פרוע ואין זה "בחנם טרח" [דלא כבא"ש הנ"ל] וגם לא "פשיטא" [דלא כיעב"ץ הנ"ל] ולפי כל המבואר – דעת בעל מוסף הערוך ודעת הש"ג עולין בקנה אחד! שפא"נ מותרת בחצר ואסורה ברה"ר [ועיי' בש"ג שם בכתובות, שמביא את הסמ"ג שפירוש קפליטין היא מטפחת, היינו

(ז) יתר על כן, הרי היו צריכין לחשוש גם לתקנת הבעל, כבתענית כג: - והרי נתנה תורה כח לבעל להפר נדרים אפילו בענין שלא תכחול ושלם תלבש רקמה יום אחד (ע"י רמב"ם פ"יב מנדרים ה"א וה"ה), ק"ו בענין השער שהוא עיקר תואר בני אדם (ספר החינוך מצוה שע"ז), וכדאמרין בנזיר כח: שהבעל יכול לטעון "אי אפשי באשה מגולחת" ולא אמרינן אפשר שתכסה במטפחת, אלא הבעל יכול לטעון שהוא רוצה בקשוט השער, ומצינו בכמה מקומות ששקדו חכמים על ענין זה (בי"ק פב: שבת סד:), - ומדאמרין שם בנזיר שהתשובה לטענתו הנ"ל היא "אפשר בפאה נכרית" דחזינן שיש בה אותו פעולת נוי ממש, כמו שער ממש, לכן היה באפשרותן לקבל עליהן לכסות השער.

(ח) שאם גם בבית וחצר דרכה לכסות, א"כ בשביל מה עשתה פיאה בשביל שתיראה בעלת שער, אבל מזה שיוצאה לשוק בימות החול בפאה מכוסה בשבכה הוא לא שואל כלל מאי אהני ההוא קישוט, דהרי אהני בחצר כנ"ל מכל הראשונים, וכיון שהניחה את הפאה על ראשה בבית, אינה פושטתה כשיוצאה לשוק - כדי שתהיה מונחת ומוכנת על ראשה תיכף כשחוזרת לביתה, או שהולכת לבית הוריה פושטת שם השבכה להיראות שם נאה וכדומה - וגם ברה"ר כתב בב"ש "משום דלפעמים השבכה נעתק ממקומו או לרפיון קשורה בראשה היא מתרחבת ושער ראשה נראה מעט מוחץ לצמתן הלכך בחרו בפאה נכרית".

קלתה שיש בו חורים (כמ"ש הב"ח באה"ע סי' קט"ו) — דאם היה מפרש כמסוף הערוך שקפליטין היינו פאה נכרית הרי מפורש בירושלמי שפאה נכרית מותר בחצר וא"צ לדון בזה. — ובדברי שניהם מבואר ראייה להמנהג בזמנם לילך בפא"נ בחצר].

והש"ג אינו יכול לפרש שפא"נ היא קליעת שער ונראית שעה עמה, שהרי לסוברין ששער אסור בחצר צריכה הפא"נ לכסות כל שעה, ולכן הביא פיהמ"ש שהפא"נ היא מגבעת שמכסה כל שעה (ומזה שהש"ג הוכיח דמיירי בנשואה "מדקאמר בגמ' דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה", רואים שפיהמ"ש מתפרש גם בבתולה, והיינו, שאין לה שער נאה והרבה וכדו', לכן צריכה הבתולה לפא"נ). ובספר "פאה נכרית בהלכה" חלק שני מבואר שמלבד הנידון דפריעת הראש בחצר היה לו להש"ג עוד נידון לענין "שער באשה ערוה" (ברכות כד.), שעניינו שלא יקרא ק"ש כנגד שער אשה שדרכו להיות מכוסה, וכיון שברה"ר הפאה מכוסה היא, היה הוה אמינא שבבית וחצר כשמגלה את הפאה אסור בק"ש כנגדה, על כן הוצרך הש"ג להאריך להתיר גם לענין ק"ש, דאילו דרכה לגלות ברה"ר לא היה צריך להשיענו שמותר, דפשיטא דכל דבר שדרכה לגלות ברה"ר מותר בק"ש כמפורש בכל הפוסקים — וכן צריך להתיר לענין לגלות "ערוה" אפי' בבית דבר שדרכו להיות מכוסה דסי' ב' בשו"ע או"ח.

ולאור כל האמור — דפשוט הוא שלפי שיטת הסמ"ג והרי"ז שהביאם הש"ג שם בכתובות ששער אסור בחצר, מוכן הפשט הפשוט בש"ג שקאי אחצר כמבואר — והרי גם מהר"י קצינעלינבויגן והיעב"ץ וכל האחרונים החולקים עליו היו לומדים אותו שמתיר רק בחצר, אם היו רואים מהלך זה כמבואר לעיל — ממילא פשוט שהרמ"א והלבוש והמ"א וכל הפוסקים הנ"ל למדו דברי הש"ג כפשוטם שקאי אחצר כמבואר ולכן לא הזכירו תיבת לרשות הרבים.

כל זה שהשלטי גבורים מתיר רק בחצר כבר כתב מלפני כ-350 שנה הגאון מורינו רבי יאיר בכרך בעל ה"חיות יאיר" בספרו "מקור חיים" על השו"ע שזכינו לאורו ונדפס מכת"י בשנת תשמ"ב ע"י מכון ירושלים. וכ"מ בשו"ת "פני יצחק" להגאון רבי יצחק אבולעפיא בשנת תרנ"ט. וכ"מ בשו"ת "חקל יצחק" הוא הגאון מספינקא מלפני כמאה שנה על הדרכי משה או"ח סי' ש"ג סק"ו. וכ"מ בספר "גדולת מרדכי" להגאון ר' מנחם מרדכי פרנקל תאומים בשנת תרס"ב. וכל אלו מבינים בפשטות בדברי השלטי גיבורים שהתיר לצאת בפאה נכרית רק לרה"י. וכן הרמ"א שהעתיק שלש פעמים את השלטי גבורים להלכה יש בדבריו הרבה דיוקים והוכחות שלמד כך בשלטי הגבורים. וכן הפוסקים הקדמונים וה"מגן אברהם" שהביאו את דברי השלטי גבורים והרמ"א להלכה, הבינו כך בדבריהם שהתירו רק ברשות היחיד — וגם ה"באר שבע" והיעב"ץ, וכל הפוסקים גאוני הדורות שחלקו על השלטי גבורים, המעיין בדבריהם רואה בבירור שגם הם היו לומדים אותו על חצר אילו היו רק יכולים כנ"ל — וכמבואר באריכות בספר "דת משה וישראל", ובספר "פא"נ בהלכה" חלק שני.

"ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע והרי הם אין יודעין טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש תי"ח וטעות נפל בהוראתם והרי הן בכלל מְבַלֵּי עולם ויש לגעור בהן".

מהרש"א סוטה כב. ד"ה ירא את ה'

וז"ל הב"ח בתשובה סי' פ', הביאו החיי אדם בהקדמה ראשונה: — "כבר ידעת שאותן שנמשכין להורות הוראות ע"פ ש"ע הם המורים בתורה שלא כהלכה כי לא ידעו שורש של הוראה מבטן מי יצאו הפסקים ובודים טעמים מלבם וע"י כך מרבים מחלוקות בישראל". — וע"ע בשו"ת הב"ח החדשות סי' מ"ב "...אי אפשר לפסוק ברוב הדינים מהש"ע... ואף משאר פוסקים קשה הדבר מאד... שקורא בהלכות פסקים בש"ע וממנו מורה הוראות בטעות **לאשר אינו מבין בשכלו הקצר שורש הדינים וחלוקיהם במה נתלים**" עכ"ל.

ובשו"ע הרב הלכות ת"ת פ"ב סי"א כתב "כי אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בורין ונקרא בור. ולכן יש אוסרין להורות **אפילו לעצמו** מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד". ובקונטרס אחרון שם: "וכן היה המעשה בתשובת הרא"ש שלא הבין השואל כוונת הרמב"ם כלל ומה"יט אסור להורות אפילו דבר שנראה להמורה שהוא מפורש בפירוש בחיבורו כי שמא טועה הוא בדמיונו". עוד כתב (להלכות שחיטה סי"א קו"א סק"ח): "...ואסור להורות **שום הלכה** אם אינו יודע טעמו היטב כמשארז"ל התנאים מְבַלֵּי עולם שמורים הלכה מתוך משנתם".

וכתב מהר"ם חגיז (משנת חכמים אות שמ"ה): "ועיקרן של דברים שלא יהיה נבהל להשיב בשום הוראה מדיני איסור והיתר ודיני ממונות, עד שיתיישב תחילה ויעיין בספרים המורים הלכה ומקור הדין, ויביא הדבר בישיבת חכמים כי היכי דלימטי ליה ולהו שיבא מכשורא, ולא יסמוך על דעתו ועל בקיאותו וחריפותו, ולא על מפתחות ספרים, כמו שראיתי כמה וכמה דשערי תשובה ננעלו בפניהם והיו משתמשין מספר פנים חדשות ולקט הקמח שחברתי וכל הדומה להם. ועם היות כי אני את נפשי הצלתי בהתראה גמורה ומודעה רבא שלא עשיתי הספר לתכלית זה, רק למצוא דבר חפץ הנצרך לשעה באיזה ספר מהתשובות הוא שלמדתי אותו דבר הנדרש, אך לא חלילה כדי להורות מתוכו, כי דנתי ק"ו בעצמי ממ"ש רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל ה"ה על שלחן הערוך שלו, שאין להורות מתוכו, רק אחר היות המורה רואה פורש הדין אשר הביאו בביתו ביתה יוסף, וכל זה לא שוה לפני צחוהי הדעת כדי להתגאות ולומר הכי איתא בתשובה פ', ולכן כל אחד יחוש לעצמו, להיות מתון בדין, כמו שהוזהרנו, כי אז טוב לו וטוב לנפשו ושכר הרבה יקבל מאת ה'. ועמש"ל שס"ז. וז"ל באות שס"ז: "וגם ילמוד בפסקי דינים כי הם בימינו כמו המשניות בימיהם, אבל לא יפסוק לעולם על פי הקיצורים, אפילו מהש"ע אם לא על פי הבית יוסף הארוך, ומכ"ש שאין לסמוך על שאר קיצורים כמו שהוא ספר הרב בעל פנים חדשות והלקט שלי וכל כיוצא בהם שכל אלו לא נעשו חלילה כדי להורות מהם, כי אם להקל הטורח והמשא מאת בעל ההוראה שימצא מבוקשו על אותו מפתח קטן. והי"ת יעיד עלי כי לא היה בדעתי לפרסמו לרבים, ולא פחות כדי שיעשו ממנו קרדום לחתוך בו, וחס לזרעא דאבא שיעלה בדעתי שום א' משתים רעות אלו, שפתוני ואפת [ע"פ ירמיה כז, ובתי"ש], כי חשבתי לעשות מצוה, אמנם אחר מעשה, ראיתי כי יש מהם שמשלמים רעה תחת טובה, ומשתמשין מן הספר כאלו להורות ממנו מעשה, ויוצאין ומשתבחין בעיר הכי איתא בתשובה פ"פ, מבלי ראות הדבר בשורשו, ה' הטוב יכפר בעדו", עכ"ל.

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קסה

**בעזה שיי"ת – נבאר כאן דברי שולחן ערוך הרב בעל התניא (=הגר"ז)
התמיהות לכאורה בדבריו ויישוב כל התמיהות באופן צח וברור בס"ד.**

המקורות מהש"ס וראשונים ופוסקים לדברי שו"ע הרב בהלכות קריאת שמע סימן ע"ה סעיף ד – :

איתא בברכות (כד): – א"ר יצחק טפח באשה ערוה וכו' אלא באשתו ולק"ש [רש"י, אם טפח מגולה בה לא יקרא ק"ש כנגדה] וכו', אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העזים (שיר השירים ד, א).

הרא"ש (סי' ל"ז דף כד): – א"ר יצחק טפח באשתו ערוה ... באשתו ולק"ש, ודבר שרגיל להיות מכוסה באשה ... אמר רב ששת שער באשה ערוה, בנשים שדרכן לכסות שערן, אבל בתולות שדרכן לילך פרועות מותר לקרות כנגדן.

תוס' הרא"ש – שער באשה ערוה, בנשים נשואות שדרכן לכסות שערן, אבל בתולות שדרכן לילך פרועות מותר לקרות ק"ש כנגדן.

טור ושו"ע (סי' ע"ה ס"ב): – שער של אשה שדרכה לכסות אסור לקרות כנגדו הגה אפי' אשמו אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר הגה וה"ה השערות של נשים שרגילין ללכת ממון ללכת ממון (צ"י נסח הרש"י) **וכ"כ שער נכרית אפי' דרכה לכסות** (הגהות אלפסי המדשים) [=הש"ג].

מגן אברהם (שם סק"ד): – שרגילים לצאת מחוץ. וכתב ר"מ אלשקר סי' ל"ה אותן נשים הבאים מארצות שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן, מותרים לגלותן אם אין דעתן לחזור.

דרכי משה (שם סק"ב): – ...ועי' לקמן סי' ש"ג כתבתי, דשערות תלושות שלובשים נשים שתהיה נראה בעלת שער אינן ערוה וע"ש.

שלטי הגבורים מס' שבת דף כ"ט מדפי הרי"ף אות א' יראה על זה להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נשואות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלע"ז, מההיא דשנינו פרק במה אשה יוצאה דף סד שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת ופירשו המפרשים כי פאה נכרית היא מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשער, והתם באשה נשואה מיירי מתניתין מדקאמר בגמ' דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה הרי דבנשואה מיירי, והרי פאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרינאל"ו ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אבל שיער המכסה שער איהן כאן משום שער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש. ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות של חברתה כל עוד דעבידי לכסוי השער והן תלושות אע"פ דקשוט הוא לה כדי שתראה בעלת שער אין בכך כלום ושפיר דמי. – ואע"ג דאמרי' סוף פ"ק דערכין דפאה נכרית המחוברת לשער ממש דהוי כגופה ממש, מ"מ לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה, דהא על כרחך אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם. ובנשואות מיירי התם דקאמר תנו שערי לבתי. ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות ולכשתעייין סוף פ' קמא דערכין ופ' מי שמתו דף כ"ה [אצלנו הוא בדף כ"ד. ובמס' ברכות שהיה להש"ג מדפוס ויניציה שבאיטליה מקום מושבו, הוא בדף כ"ה] בדברי רש"י שם ובדברי הרא"ש תמצא דאין איסור בשער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה וגם שהבשר נראה עם השיער כדקאמינא. ועוד הארכתי בזה בחדושי בס"ד.

דרכי משה (סי' ש"ג סק"ו): – מצאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים [=הש"ג] ומותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, ל"ש אם היא עשויה משערותיה או משער חברתה, דאין שער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה אבל לא בתלושין עשויות לכסות שערותיה האחרות, אע"ג דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שיער.

זה לשון שו"ע הרב באו"ח סימן ע"ה סעיף ד' – :

"שער של אשה שדרכה לכסותה ערוה היא מפני שמביא לידי הרהור ואסור לקרות או להתפלל כנגדה ע"ד שנתבאר אפי' היא אשתו אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש וכן שערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן בקצת ארצות מותר לקרות כנגדן שכיון שרגילין בהן אינן מביאין לידי הרהור

ופאה נכרית אפי' דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה וגם מותר לגלותה ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש" עב"ל.

הנה בהשקפה ראשונה אפשר לומר שהרב רוצה לומר לנו באופן ברור ביותר, הלכה פשוטה וברורה – : "פא"נ [=פאה נכרית] מותר לגלותה לכתחילה ברשות הרבים" – ! ולא זו בלבד שכתב לנו את ההיתר הזה באופן מפורש ביותר, אלא שכדי שהדבר יהיה ברור לכל אחד הוא טורח להבהיר את זה בצורה ברורה, ולכן חזר הדבר ארבעה פעמים – ! – ! – ! בתחלה כתב "ופאה נכרית אפי' דרכה לכסותה" משמע שרק אשה זו דרכה לכסותה, אבל אין היא חייבת לכסותה, רק אם רצונה לנהוג בדרך כזו, וא"כ מיד הוא משמיע לנו שאין שום חיוב לכסות את הפאה, שהרי רק כתב שישנם נשים שמעצמם נוהגות כך, וא"כ יש לנו מזה לבד מקור נפלא שמותר ללכת בפאה מגולה ברה"ר, מעצם התיבות "אפילו דרכה לכסותה".

אבל הרב לא הסתפק בזה אלא רצה שנידע באופן ברור שפאה אינה נחשבת כשיער, ולכן המשיך וכתב "מותר לקרות כנגדה". ולא זו בלבד, אלא הדגיש באופן שאינו משתמע לשתי פנים "וגם מותר לגלותה", היינו שלא זו בלבד שאין בה איסור דאורייתא ואפילו לא איסור "דת יהודית", אלא "מותר – לכתחילה – לגלותה".

וגם בזאת לא נחה דעתו בחששו שמא יחשבו שאין כוונתו להתיר ברה"ר, על כן הוסיף וכתב באופן יותר מפורש "ואין בה משום יוצאה וראשה פרוע שהוא אסור מן התורה באשת איש", והרי האיסור באשת איש מן התורה הוא רק ברה"ר ולא בחצר, וא"כ אחרי שורה ברורה כזו, מבין כל אחד שלדעת הרב מותר לכתחילה ללכת עם פאה מגולה ברה"ר.

עד כאן מה שנראה לכאורה בהסתכלות ראשונה.

אבל לאחר העיון בדברי קדשו, צריך להבין כמה נקודות מוקשות מאד, לפי ההבנה הזו.

א. אם אנחנו מסבירים את מה שאמר "אפי" דרכה לכסותה" שכוונתו לומר אפילו אם מרצונה נוהגת לכסותה ברה"ר אבל אין היא חייבת לכסותה מעיקר הדין, רק מנהג טוב נהגה בעצמה, א"כ איך נסביר את תחילת דבריו "שער של אשה שדרכה לכסותה", וכי כאן ג"כ נוכל להסביר שאין שום חיוב לכסות שער של אשה, ורק מחמת המנהג דרכה לכסותה – ? וכמו כן בהמשך דבריו שכותב "אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש", מבין כל אחד שכוונתו לומר שהיות והם מותרות ללכת פרועות ראש לכן דרכן כך, ואין הכוונה שהם מעצמם נהגו כך בלי קשר להלכה – וא"כ אם כשכתב "שער של אשה שדרכה לכסותה" הוא מתכוון לומר שהיות והיא חייבת לכסותה (מדאורייתא בכיסוי קלתה, ומ"דת יהודית" הוסיפו לכסות כל השיער בכיסוי בלי חורים, כתובות דף ע"ב: ע"ש ובשמ"ק שם ד"ה וז"ל ריב"ש ובתרוה"ד סי' י' ובב"ח אבה"ע סי' קט"ו ד"ה ואיזו) לכן דרכה בכך וכך גם הבתולות ש"דרכן לילך פרועות ראש" הכוונה מפני שהן מותרות מעיקר הדין לכן הן הולכות כך, וכמש"כ ברא"ש ובתוס' הרא"ש בברכות כד. על הגמ' "א"ר ששת שער באשה ערוה" וז"ל – : "בנשים נשואות שדרכן לכסות שערן אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש מותר לקרות ק"ש כנגדן". שמשם העתיקו הטור והמחבר וש"ע הרב את דבריהם אלו ע"ש, (וכמו שמסיימים אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש) – א"כ מדוע כשמייע לפא"נ הוא משנה את הכוונה והמשמעות של התיבה "דרכה" – ? שבתחילה התכוון לומר שה"דרך" תלויה בהלכה, ולבסוף הוא מתכוון ל"דרך" התלויה בהחלטה הפרטית של כל אחת ואחת – ובפרט שיש לנו כלל גדול בש"ס דאמרינן "דומיא". (וז"ל התוס' בקידושין מה. ד"ה אילימא: "... שהיה תופס לדוחק מאחר שהלשונות שוים לומר שאינם בסגנון אחד"). [ועי' בס' באר שבע סי' סט "... ופירוש זה עיקר בעיני משום דרישא וסיפא שוים בסגנון אחד... כי זה דרכה של תורה בתנאים ואמוראים והגאונים והמפורסמות אין צריכין ראייה" עכ"ל.

ב. עוד צריך להבין, אם הרב התכוון לומר בתיבות "דרכה לכסותה" שאין חיוב לכסות את הפאה ברה"ר רק אשה זו דרכה בכך, היה לו לכל הפחות להוסיף את התיבה "אם" ולומר "אם" דרכה לכסותה", (או לא לכתוב את התיבה "דרכה" ולכתוב רק "אפי" אם היא מכסה אותה), כדי שלא נטעה לומר ש"דרכה" של סוף הסעיף הכוונה לאותו "דרכה" של תחילת הסעיף, שכמו שבתחילת הסעיף באומר "שער של אשה שדרכה לכסותה" הכוונה שחייבת לכסותה, כך גם בסוף הסעיף יש עכ"פ מקום לטעות ולומר שהכוונה שחייבת לכסותה, וא"כ היה לו לכתוב תיבת "אם" ואז היה חוסך מאתנו טעות חמורה זו, והיינו בטוחים שכוונתו להשמיע שאין חיוב לכסות את הפאה ורק אשה זו נוהגת כך מרצונה.

ג. בדברי קדשו "וגם מותר לגלותה", אם כוונתו לחדש שמותר לגלות את הפאה ברה"ר (=בשוק), א"כ לצורך מה האריך והוסיף לכתוב "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש", הרי היה יכול להוסיף רק תיבת "ברה"ר" לאחר "מותר לגלותה" ואז היינו בטוחים בלי שום ספק שמותר ללכת עם פאה מגולה ברה"ר, מדוע הוא השמיט את התיבה הברורה "ברה"ר" ובמקומה האריך באריכות מופלגת של שתיים עשרה תיבות מיותרות – ?

ויש לציין שידוע בין הרגילים בלימוד שו"ע הרב שהוא חיבור מדויק להפליא, וכל תיבה ותיבה מדויקת ומרמזת לחידושים נוספים, ואע"פ שבהסתכלות ראשונה הוא נראה כמאריך ומסביר בטוב טעם, אבל המתעמקים בדברי קדשו יודעים שבכל תוספת הסבר מונח חידוש ויסוד עמוק, ובא לאפוקי דיעות וסברות אחרות, עד כדי כך שבין הלומדים נחשב לימוד השו"ע הרב כלימוד קשה ומסובך מאד, למי שרוצה לעמוד על כוונת קדשו בכל הוספה ובכל הסבר, כי לאחר הדיקו והעיון היטב בדבריו מגלים מרגליות יקרות בכל אות ואות מדברי קדשו.

ובלשון בני רבינו בהקדמתם לשו"ע הלכות פסח (דפוס ראשון שקלוב תקע"ג, ונדפס עם שו"ע הרב, קה"ת ה'תשמ"ה עמוד 1986), וז"ל: "...ידקדק היטב בדבריו ובצחות לשונו המופלא, אשר כל דבריו מיוסדים על אדני פז, אין בהם נפתל ועקש וחסר או יתר ח"ו, רק הכל בכוונה עצומה ובדקדוק גדול כלשון גדולי המחברים, כאשר סופו מוכיח על תחילתו ולשון הזך והטהור שבפנים הספר".

ובהקדמת הספר "דרכי החיים" הובא בשו"ע הרב קה"ת הנ"ל בסוף ח"ו עמוד 2023 וז"ל: "השו"ע מהרב לא יאות להם – רק לפני גדולי בני ישראל אשר כבר למדו היטב הטור ובי"ו וש"ע וט"ז ומ"א, יעמדו על קצות דרכיו ויהיו לפנייהם כשלחן ערוך עם כל המטעמים. אך הפחותי ערך לא יוכלו להשיג מבוקשם לידע ההלכה, כי הרב הנ"ל כתב בשו"ע הטעם והסברא של כל דעה, ובצחות לשונו תיקן ותירץ כל הקושיות, המעיין היטב אשר בכל תיבה יש בו כוונה מיוחדת לתרץ

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קסז

קושיות ולפשוט ספיקות וכו' ולזאת האנשים הפשוטים לא ידעו ההלכה הברורה בשו"ע הרב וכו' הכלל להבין ד' השו"ע מהרב בעל התניא צריכין שיהיה בקי בש"ס ופוסקים ואז יבין דרכו, אפס קצהו תראה וכולו לא תראה. וכאשר שמעתי מפי מגידי אמת שראה כתיבת יד קודש של הרב הגאון האלקי מבארדיטשוב שכתבו וז"ל מעיד אני עלי שמים וארץ שאילו היה הרב הגאון אלקי ר' שניאור זלמן מלאדי בימי הרי"ף והרמב"ם היה כאחד מהם. לזאת קשה להבין דבריו אם לא בעיון רב, כי מאד עמקו מחשבותיו ודרכו נסתרה, ולשונו הזהב הוא ממש כלשון הרי"ף והרמב"ם ז"ל, עכ"ל.

ולאחר כל זאת הקושיא עולה וזועקת ביתר שאת ויתר עז, אם כל כוונתו היא לחדש לנו שמותר לצאת בפאה מגולה לרה"ר, א"כ לצורך מה היה זקוק להוסיף שתיים עשה תיבות מיותרות, בזמן שהיה יכול לכתוב זאת באופן הרבה יותר ברור ומפורש ע"י תיבה אחת בלבד – ?

ד. וביותר צריך בירור, אפילו אחרי שחפץ הרב מאיזה טעם שהוא, שאין אנחנו יודעים אותו – להוסיף את שתיים עשרה תיבות הנ"ל במקום התיבה האחת "ברה"ר", אחר כל זאת עדיין לא הסכים בשום אופן להזכיר את התיבה האחת "ברה"ר", ורק מכח "לומדות" אנחנו צריכים לדעת שמדובר ברה"ר (מזה שכל איסור התורה הוא רק ברה"ר), ולמה השמיט בדווקא תיבת "ברה"ר", ולא הזכירה לא באומרו "וגם מותר לגלותה" – "ברה"ר", ולא באומרו "ואין בה משום יוצאה" "ברה"ר [= בשוק] וראשה פרועה", כמו לשון הרמב"ם (אישות כד יא) "ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת משה: יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי". וכן ברמב"ם (איסור"ב כא יז) "לא יהלכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק" וכן הוא בטושו"ע אה"ע כא ב "לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק".

והרי בהוספת תיבה אחת היה יכול להקל עלינו שיהיה ההיתר ברור לכל אחד, א"כ מפני מה נמנע הוא כל כך מהזכרת התיבה הזו. – ויש לציין שתיבת ברה"ר לא מוזכרת לא בש"ג ולא בדרכי משה ולא ברמ"א ולא במג"א, וגם כאן בשו"ע הרב לא הזכיר תיבה זו ומאי האי דקמן – ? הלא דבר הוא – !

ה. ביותר היה צריך להזכיר תיבת ברה"ר באומרו "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה", מפני שהתיבות "יוצאה וראשה פרועה" הוא העתק אות באות מלשון המשנה בכתובות דף ע"ב. ושם מדובר מאיסור דת יהודית בלבד כמפורש להדיא במשנה "ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרועה" והבבלי מבאר כוונת המשנה שאינה יוצאת לרה"ר בראש מגולה ממש אלא בקלתה שהוא אסור מדת יהודית בלבד, והירושלמי מבאר שכוונת המשנה לראש מגולה ממש אבל לא שיוצאת לרה"ר אלא רק ביוצאת לחצר ששם האיסור אינו מן התורה רק מדת יהודית, וא"כ התיבות "יוצאה וראשה פרועה" מבוארים בגמ' על איסור דת יהודית שכוונתו או "ראשה פרועה" ברה"ר רק מ"דת יהודית" דהיינו בקלתה, או יוצאה לחצר בראש מגולה לגמרי ולא לרה"ר, וא"כ כדי שלא נטעה לפרש את כוונת הרב לומר שאין כאן איסור דת יהודית של יציאה לחצר או לרה"ר עם קלתה, היה לו להדגיש בפירוש שכאשר הוא מביא את הלשון "יוצאה וראשה פרועה" אין כוונתו ככוונת המשנה – שממש מקור הלשון – שכוונתה לאיסור דת יהודית, אלא כוונתו שאין שום איסור אף ברה"ר ובאופן מגולה לגמרי – ?

ו. ביותר צריך להבין מה מחדש בתיבות "שהוא אסור מן התורה באשת איש", מאי קמ"ל בזה והרי כל אחד יודע שאסור לאשה מן התורה לצאת פרועת ראש לרה"ר, ודין זה כבר מרומז בסעיף זה עצמו בתחילת הסעיף במש"כ "שער של אשה שדרכה לכסותה... אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש".

ז. עוד צריך להבין אם רצונו לומר כאן בסעיף זה ששיער מגולה ברה"ר הוא איסור דאורייתא היה לו לומר זאת מיד בקטע הראשון של הסעיף, בו הוא מדבר על "שער של אשה", שם היה לו להוסיף "ואסור מן התורה ברה"ר", מפני מה המתין מלגלות לנו חידוש זה עד סוף הסעיף, בו הוא מדבר בענין פאה נכרית.

ח. בכלל תמוה מה קשר יש בין נידון יציאת אשה לרה"ר לסימן ע"ה שבאורח חיים, בו מדובר רק מק"ש שהיא בבית או בחצר, ואין מדובר כאן מענין יציאה לרה"ר כלל, שמקום הלכה זו הוא באבן העזר סי' כ"א או סי' קט"ו ולא באו"ח.

ט. עוד יש להבין, אם נלמד תיבות "משום יוצאה וראשה פרועה" שהכוונה בהם על יוצאה לרה"ר ושער ראשה ממש מגולה, ועל זה הוא מסיים "שהוא אסור מן התורה באשת איש", היינו היוצאה וראשה פרועה בשער ממש אסור מן התורה באשת איש, אם כן תיבת "שהוא" מיותרת לגמרי, ואין בה שום צורך, שהרי היה צריך לומר "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שאסור מן התורה באשת איש", שהרי תיבות "שאסור מן התורה" קאי על מה שכתב לפניו בסמוך ממש "יוצאה וראשה פרועה שאסור מן התורה", וא"כ מה הוסיף בהוספת תיבת "שהוא" – ? וכאמור עד היכן צריך לדקדק בלשון הרב הק' בכל אות ותג.

י. והעולה על כולנה, אם אנחנו מפרשים את דבריו "וגם מותר לגלותה" שהכוונה שמותר לגלות את הפאה ברה"ר, זאת אומרת שאין כאן שום חשש איסור, אפילו לא איסור של דת יהודית, שהרי אם הרב פוסק "מותר לגלותה" פירוש שהדבר

(ט) עיי ריש מס' זבחים "למה לי למיתנא: אלא שלא עלו? ליתני: ולא עלו לבעלים לשם חובה!" ופרש"י "למה לי למיתני אלא - להאריך בלשונו ליתני ולא עלו לבעלים כו' לשון קצרה כדקיימא לן (פסחים דף ג): לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה". הרי שעל יתור תיבה אחת שואלים ל"ל למיתני ?

מותר לגלותה בלי שום חשש איסור, וא"כ איך הוא יורד דרגה ומחדש לנו ש"אין בה משום יוצאה וראשה פרוע שהוא אסור מן התורה באשת איש" שמשמע שרק איסור תורה אין בה, הרי הוא כבר חידש לנו שזה מותר ואין בזה שום חשש איסור, א"כ מדוע ירד מחידושו וכתב רק שאין בזה איסור דאורייתא, הרי ישנם דברים רבים שאין בהם איסור דאורייתא עם כל זה הם אסורים משום דת יהודית, ואם אשה עוברת על זה תצא בלא כתובה^א, וא"כ הוספה זו לא די שהיא מיותרת לחלוטין, אלא היא עוד מטעה, שמתחילה התיר לגמרי, ולבסוף מסיים שרק איסור דאורייתא אין כאן, שמשמע שאבל איסור דת יהודית יש בה – סתירה מיניה וביה.

ואם כוונת הרב היתה להבהיר לנו באופן ברור שאין שום חשש איסור לגלות פא"נ ברה"ר, היה לו לכתוב "ואין בה אפילו משום דת יהודית" ולא לכתוב "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה".

יא. עוד יש לדייק בדברי הרב "אפי' דרכה לכסותה" אם כוונתו על זו שמכסה את הפאה כנ"ל אף על פי שמותר ללכת בפאה מגולה, א"כ צריך עיון מהיכן נובעים דבריו, שהרי מקור דברי הרב הרי הם מהרמ"א ומקור הרמ"א מהשלטי גבורים על הרי"ף בשבת דף ס"ד והנה הש"ג כותב מפורש "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות" וא"כ קשה מאד מהו מקור דברי הרב שיש נשים שמכסות הפא"נ הרי זה ממש היפך סברת הש"ג, שהרי הש"ג טוען שלא יתכן שנשים יכסו הפא"נ כלשונו "ואין לומר שהיו משימות צעיף וכו'", ולפי דברי הרב שיש נשים המכסות הפא"נ – א"כ נפלו כל ראיותיו של הש"ג.

יב. איך יתכן לומר שהרב לומד בדברי הש"ג שכתב "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית כו' אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות" שכוונתו על רה"ר, הרי א"כ לצורך מה צריך הש"ג להגיע להיתר מחודש לגבי ק"ש כנגד פא"נ משום "דשער באשה ערוה אינו אלא בשער הדבוק לבשרה", הרי אם לפי הש"ג פא"נ היא דבר שהולכים ברה"ר רק באופן מגולה א"כ פשיטא שמותר לקרות ק"ש כנגדה, שהרי כל דבר שהוא מגולה מותר לקרות ק"ש כנגדו, כפי שמבאר הרב בעצמו בכל הסעיף הזה, א"כ גם בלי ההיתר המחודש של "אינו דבוק לבשרה" מותר לקרות ק"ש כנגדה מפני שזה דבר מגולה, ואפילו שער הדבוק לבשרה ממש ג"כ מותר, כמו שמפורש ברב בסעיף הזה לגבי שער היוצא מחוץ לצמתן ולגבי שער בתולות וכפי שהרב מדגיש שכל מה שצריך להגיע לחדש היתר דק"ש בפא"נ הוא רק כשדרכה לכסותה, שבמקום ש"פשיטא שהולכות בשערות מגולות" א"צ לחדש שמותר לקרות ק"ש כנגדה.

יג. מלבד כל התמיהות בדבריו הקדושים קשה קושיא נוספת התמוהה עד מאד, אם נאמר שהרב למד מהשלטי גבורים התיר ברה"ר – שהרי הרב בעצמו פסק בסי' ש"ג סוף סעיף ט"ז וז"ל – "אבל לא תצא בפאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שיערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה".

וצריך להבין איך יש חשש שתחלצנה להראותה, הרי בכל דבר שע"י שתחלוץ אותו יתגלה שיערה, אין חשש שתחלצנה כמו שמפורש במשנה במס' שבת (נ"ז. וס"ד): שטופת וסרביטין התפורין לשבכה (=מטפחת) מותר לצאת בהן לרה"ר משום שאין חשש שתשלוף השבכה מראשה מפני שאשה נזהרת שלא לגלות שיערה (רש"י נז. ד"ה בזמן, ושם בעמוד ב ד"ה שבכה ובר"ה שפיר דמי, ובדף ס. ד"ה טהורה, וכן נפסק בשו"ע סי' ש"ג ס"ב).

וכן פסק הרב בעצמו בסי' ש"ג סעיף ד' שכל הדברים "אם הם תפורים לשבכה אין לחוש לכך שודאי לא תחלצם עם השבכה שלא תגלה שיערה", וא"כ אם נאמר שלפי הרב מותר לצאת בפאה מגולה לרה"ר א"כ אין שום חשש שתסיר הפאה שהרי עי"ז תגלה שיערה.

כמו"כ אין חוששין לשמא תפול ותביאנה בידה מפני שפשיטא שאם תפול הפיאה תיכף תרים ותתכסה ולא תלך ד' אמות בגילוי ראשה, שהרי אפי' באנשים כתב הבית יוסף (א"ח סוף סימן שא סוף ד"ה כובע) וז"ל – : כובע שאדם מכסה בו ראשו אפילו כי לא מהדק שרי דאף על גב דנפיל לא אתי לאיתווי שאין דרך בני אדם לילך בגילוי הראש" וכן הוא בנו"כ בשו"ע שם סעיף מ"א, וז"ל המשנה ברורה שם ס"ק קנ"ג – : "סתם כובע שאדם נושא על ראשו אין לחוש דייתי לאתווי ד' אמות דבודאי לא ילך בגילוי הראש". ועי' בשו"ע הרב שם סעיף נ' שהוסיף עוד וז"ל – : "ובמקומות שאין דרך בני אדם לילך ברחוב ככובע קטן בלבד בלי כובע זה הגדול, מותר לצאת בו בכל ענין שבודאי לא ילך ד' אמות בלעדו" עכ"ל. הרי שאפילו באנשים אין חשש שילכו בגילוי ראש, כ"ש וק"ו בנשים – !

(ל עיין גיטין ג: "וכי לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה מדאורייתא, מדרבנן בעי. והא אמר רב נחמן, אומר היה רבי מאיר אפילו מצאו באשפה, וחתמו ונתנו לה - כשר! וכיית, אגן מדאורייתא קא מתנינן לה, אי הכי, אומר היה ר"מ דבר תורה מיבעי ליה! ועי' רש"י דכשכתוב "דבר תורה" כשר משמע שרק מה"ת כשר אבל מדרבנן לא.

(יא) עיין במתניי ובגמ' (כתובות עב.) וברמב"ם (אישות כ"ד י"א י"ב) ובטושו"ע (אה"ע כ"א ב, וקט"ו ד) ובכל הפוסקים.

חזרה וביאור בקצרה מכל הפוגיא הנ"ל עם הוספות

קסט

א"כ איך יתכן שהרב בעצמו שמתיר לצאת לרה"ר בכל דבר שאילו תסיר אותו יתגלה שערה, ואפי' לאנשים מתיר לצאת בכל דבר שלא ילכו ד' אמות בלעדו, ואילו בפא"נ הוא אוסר לצאת לרה"ר שמא תביאנה בידה והרי אם מדובר בפאה שאינה מכוסה במטפחת א"כ איזו אשה תחלוץ את הפאה באמצע הרחוב ברה"ר ותלך בשער מגולה – ? ואפילו אם נפלה הפאה, איזו אשה "תביאנה בידה" – ?

אלא ברור שהפשט הוא שהפאה מכוסה בכיסוי ראש המכסה היטב את כל הראש, ולכן אסור לצאת בשבת בפא"נ לרה"ר שמא תחלוץ הפאה מתחת המטפחת [=השבכה] כדי להראות לחברתה, ועדיין הראש נשאר מכוסה היטב וכן אמרינן שם בדף נו: בכיפה של צמר שתחת השבכה, ע"ש ברש"י ד"ה או דילמא כיפה תנן – "דלא תצא, דחיישינן דילמא שלפא ומחויא מתחת השבכה, ואינה מגלה", או שתפול הפאה מעל ראשה והמטפחת נשארת על ראשה [אם יש אפשרות כזו] חוששין שמא תביא את הפאה בידה, שהרי שערה נשאר מכוסה במטפחת, וכן אם תפול הפאה יחד עם הכיסוי תמהר להתכסות מיד עם הכיסוי, ואת הפאה תביא בידה.

וא"כ איך יתכן שהרב בסי' ע"ה יתיר ללכת בפא"נ מגולה ברה"ר, אחרי שמקור דברי הרב הוא מהשלטי גבורים שראיתו היא מהמשנה בשבת האוסרת לצאת בפאה לרה"ר בשבת, ובמשנה הרי מדובר שהפאה ברה"ר מכוסה לגמרי שהרי בגלל זה יש מקום לחשוש שמא תחלוץ מתחת הכיסוי, ועי' לקמיה שכן מבואר היטב בכל הראשונים שהפאה ברה"ר היא תחת השבכה.

יד. וביותר יש לדקדק באופן צורת הפאה המתוארת בשו"ע הרב שלשון קדשו (סי' ש"ג סוף סט"ז) הוא: "אבל לא תצא בפאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה כו'" (והוא מלשון הרמב"ם שבת פי"ט הלכה ז' ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שער הרבה). וכן הוא ברש"י ערכין ז': ד"ה "כפאה נכרית – לאו שערה ממש קאמר, אלא שהיתה לה פאה משיער אשה אחרת קשורה לשערה, דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית". ובשבת סד: פרש"י "פאה נכרית – קליעת שער תלושה וצוברתה על שערה עם קליעתה שתראה בעלת שער". וכ"כ שם בר"ן על הרי"ף. וז"ל הערוך ערך פאה: "אשה שאין לה רוב שיער לוקחת שיער מנשים אחרות ומשימה על ראשה שנראה כמו שהוא שער". וכן פירש רב נטרונאי גאון שהפאה נועדה למי ששערה "מדולדל". וז"ל פסקי הרי"ד: "פ"י פאה קליעה של שער שאשה שאין שערה מרובה מביאה קליעת שער של חברתה וקושרת בראשה על שערה כדי שתראה בעלת שער". וז"ל רבינו עובדי' מברטנורא על המשנה בשבת פ"ו מ"ה: "פ"י פאה נכרית אשה שאין לה רוב שער לוקחת שער נשים אחרות ומשימה בראשה ונראה כאילו היא שער".

וז"ל רבינו ירוחם: (ס' אדם נ"ב ח"א) "פ"י פאה נכרית קליעה של שער תלושה שמערכת עם שערותיה שתראה בעלת שער". וז"ל טושו"ע או"ח סי' ש"ג סי"ח "פאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה".

הרשב"א (בדף סה.) כותב שהפאה נועדה ל"אשה שהיא קרחת מפאת ראשה". והריטב"א הביאו בזה הלשון "אין דרך לישא אותה אלא אשה שהיא קרחת מפאת פניה". ומסיים: "וזהו ששנה כבול בהדי פאה נכרית, לפי שכולם מטעם אחד הם, שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה".

וז"ל הגר"א בשנות אליהו (שבת פ"ו מ"ה) וז"ל "פאה נכרית פירוש שאין לה שיער נוטלת שיער ומכנסת תחת הצעיף כדי שתתראה בעלת שער" (כי ברה"ר שהולכת עם צעיף, הפאה היא תחת הצעיף, ובחצר שאינה הולכת בצעיף (ככתובות עב:) הפאה היא מגולה).

ברבינו יהונתן מלוניל פירש: "דכבול היינו כיפה של צמר מתחת השבכה וכן פאה נכרית היא כעין כיפה שעשוי משער חברתה, לפי שיש לה שער מועט א"נ דיש לה שער לכן ושער חברתה שחור". וכ"כ בחידושי הר"ן שם כפי' רבינו יהונתן שהפאה נועדה לאחד מב' חסרונות, מועט או לבן. וכ"כ המאירי בשבת שם וז"ל: "וענין פאה נכרית היא קליעת שער עשויה משער חברתה, אם מפני ששער שלה מועט, אם מפני שהוא לבן". וז"ל הרמב"ם בפיהמ"ש בשבת: "ופא"נ כמו מגבעת ידבקו בו שער נאה (היינו למי ששערה אינו נאה כגון לבן וכדומה) והרבה (היינו למי ששערה מועט) ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשער".

משמע שכל מי שהיה לה שער הרבה ונאה לא היתה זקוקה לפאה כלל, לא בביתן וחצירן ולא ברה"ר, כי בביתן ובחצירן הלכו בזמנם בשיער מגולה (כרוב הראשונים בכתובות ע"ב – טרם קיבלו חומרת הזהר), וברה"ר כיסו כראוי בשבכה, וכל הפאה נועדה רק למי שאין לה שער הרבה, והיא זקוקה להוסיף "קליעת שער תלוש", "כדי שתראה כבעלת שער הרבה", כלומר זו שאין לה שער הרבה גנאי הוא לה ומתביישת מזה, ולכן היא רוצה להידמות ולהיראות באופן שגם היא תיראה כמו בעלת שער הרבה – וכן כששערה אינו נאה או לבן והיא מתביישת לכן היא רוצה בפאה משיער נאה או שחור כדי שתיראה ככל הנשים שיש להן שער נאה ושחור.

וא"כ הבה נתבונן, הרי זה ברור שכל חברותיה בעלות ה"שער נאה והרבה" שלפי פירוש כל הראשונים הנ"ל לא הצטרכו לפא"נ לא הלכו ברה"ר בגילוי שער ח"ו, אלא כיסו את השער במטפחת כפי חיוב התורה, וא"כ אם היא – בעלת

השער המועט – היתה הולכת בפאה מגולה – כפי מחשבת אותם הרוצים להתיר בימינו לצאת בפאה מגולה לרה"ר, א"כ הרי היא זו ששונה מכולן ובולטת וניכרת ש"אין לה שער נאה והרבה", והרי כל מטרתה היתה "כדי שתראה כבעלת שער נאה והרבה" להשתוות לכל הנשים שיש להן שער נאה והרבה, ואילו בזה שהיא הולכת בפאה מגולה היא מגלה לכולם שהיא לא כמו כל בעלות שער נאה והרבה – ! כי כל בעלות השער נאה והרבה היו מכסות את שערן ברה"ר במטפחת, ואילו היא הולכת בפאה מגולה, וא"כ איך יכול להיות שע"י הליכה בפאה מגולה היא תצליח להיראות "כבעלת שער נאה והרבה" – ?

אלא על כרחך שהן הלכו את הפא"נ גלויה רק בביתן וחצירן, וכשיצאו לרה"ר התכסו בכיסוי גמור שכיסה את כל הפאה, כמו כל הנשים שהיה להם שער נאה והרבה, שהיו מכסות שערותיהן לגמרי ברה"ר וכשהגיעו לחצרות חברותיהן וקרובותיהן פשטו את הכיסוי ונשארו בפאה מגולה, וכלשון הפני יצחק (ח"ו אה"ע סי' ו') "אנכי הרואה שכל הלוברים פאה נכרית אינם יוצאין בהם לרה"ר כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שאין הרבים בוקעין בהם כלל וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רה"ר הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף ואינן פושטין אותו ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה, וגם כשהולכין מחצר לחצר חברותיהן אינן פושטין צעיפן עד שיכנסו לחצר ההוא כידוע, וא"כ כל כהאי גוונא אין שום צד איסור בפא"נ כלל וכו' נראה לי לומר דגם הרב שלה"ג גופיה לא התיר להן אלא לחצר ובדרך רשות הרבים הן מכוסות בצעיף כנ"ל ומש"כ בסוף דבריו "אלא פשיטא שהולכות בשערות מגולות" ע"כ, לא שהולכות בהם לרה"ר ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הן מכוסות בצעיף ע"ל.

ויז"ל שו"ת הסבא קדישא למהרש"א אלפנדרי (ח"ב סי' א'). "ודאי מי שעושה כך שתראה עצמה בעלת שער הוא בתוך הבית או בחצר לבעלה או לקרובותיה שהם בבית או בחצר, ולא להראות עצמה בעלת שער לכל העולם שיראו אותה כן ברה"ר בעלת שער ויבואו לידי הרהור ומכשול".

וא"כ איך יתכן שהרב בסי' ע"ה יתיר ללכת בפא"נ מגולה ברה"ר, אחרי שמקור דברי הרב הוא מהשלטי גבורים שכל ראיותיו הם מהש"ס שמוזכר פאה נכרית באשה נשואה – והרי מבואר היטב בכל הראשונים שברה"ר כיסו לגמרי את הפאה במטפחת.

לאור כל הקושיות הללו קשה לנו מאד לומר שהרב התכוון להטמין כאן בתוך כל ריבוי התיבות והשורות חידוש פשוט וברור שאפשר לכתבו בתיבות ספורות "וגם מותר לגלותה ברה"ר" ואז היינו יודעים באופן ברור שבפאה נכרית אין לא איסור דאורייתא ולא איסור דת יהודית, לא ברה"ר ולא בחצר ובבית, לא לגבי ק"ש ולא לגבי חיוב צניעות, והכל היה ברור ומובן, והיו הדברים שמחים ומאירים.

אבל מכיון שהרב נמנע מלכתוב תיבות ברורות אלו שוב כל מי שמסתמך על דברי הרב הללו, וסובר שיש כאן מקור המתיר לצאת בפאה מגולה לרה"ר עליו קודם כל ליישב היטב את כל הקושיות הנ"ל.

יישוב וביאור דברי הרב

והנראה בעזשי"ת בביאור דברי הרב, דהנה בענין צניעות כיסוי שיער ישנם ה' חלקים – :

החלק הראשון הוא יציאה בשיער מגולה לרשות הרבים, שזה אסור מן התורה. ועם קלתה – דהיינו מטפחת עם חורים – מן התורה מותר ומדת יהודית אסור.

החלק השני הוא יציאה בשיער מגולה למבוי שאינו מפולש, מן התורה מותר ומדת יהודית אסור, ובקלתה מותר אף מדת יהודית (בית שמואל אה"ע קט"ו, ט).

החלק השלישי הוא יציאה לחצר, שלהבבלי – לפי רוב הראשונים – מותר לצאת מעיקר הדין בשיער מגולה, ולהירושלמי ולשלטי הגבורים שפוסק כקצת ראשונים (סמ"ג ורי"א ז) שסוברים כך בבבלי – וכן פסק בבית שמואל שם עיי"ש, אסור לצאת בשיער מגולה לחצר משום דת יהודית.

החלק הרביעי הוא אפילו בבית לגבי לקרוא קריאת שמע כנגד שיער, שזה אסור אפילו בבית ואפילו באשתו.

החלק החמישי הוא בבית במשך כל שעות היום, (היינו לא בנוגע לאמירת דבר שבקדושה כנגדה) שבזה אין קפידא מעיקר הדין, ואין בזה חשש מצד דת יהודית, אבל יש בזה ענין גדול מאד ש"שום אשה לא תראה שיערה כלל אפילו בבית" (דרכי משה אה"ע קטו, ד) משום צניעות דקמחית שהיתה נזהרת שלא יראו קורות ביתה את שערות ראשה, ובשכר זה זכתה לדברים נפלאים כמ"ש בגמ'. (כל זה מצד דינא דגמרא, מלבד דברי הזוה"ק שמחמיר מאד אפילו בבית ואפילו שיערה חדא, עי' מ"ב סיע"ה סקי"ד).

בעת ניגש לדברי הרב המדבר בדין פאה נכרית, הנה הרב בא לומר לנו מהו דין פאה נכרית בארבעת החלקים העיקריים של כיסוי ראש, דהיינו – :

א. יציאה לרשות הרבים בפאה מגולה.

ב. יציאה לחצר בפאה מגולה.

ג. קריאת שמע כנגד פאה מגולה

ד. שהייה בבית עם פאה מגולה.

[ודין] מבוי שאינו מפולש, (כנ"ל החלק השני) שייך לאה"ע ולכן לא מביאו כאן, ומה שמביא דין רה"ר יבואר בהמשך בעזהשי"ת].

[א] ראשית דבריו "ופאה נכרית אפילו דרכה לכסותה" כוונתו כפי שמתכוין בתחילת הסעיף "שער של אשה שדרכה לכסותה", ששם ברור שכוונתו לומר שמפני שחייבת לכסותה, לכן דרכה לכסותה, כך גם כאן דרכה לכסותה הכוונה מפני שחייבת בכך (ואם חייבת מן התורה או מדת יהודית יפרש בסוף הסעיף).

ומה שהוסיף ואמר "אפילו", ראשית יש לבאר ע"פ דברי הלחם משנה (אישות פ"ז ה"ז) דלפעמים יש אפילו שפירושו כמו אף על גב, וא"כ גם כאן כוונתו "אע"ג שדרכה לכסותה ברה"ר". ועוד עיין בפמ"ג או"ח סימן ש"ג מ"ז סק"ז וז"ל "מה שכתב הט"ז מלת ואפילו אינו תכשיט, כוונתו אף שאינו תכשיט", כלומר שלפעמים מילת "אפילו" כוונתה כמו אף ש.. וא"כ גם כאן כוונתו "אף שדרכה לכסותה ברה"ר", מפני שחייבת לכסותה ברה"ר, עם כל זה מותר לקרות ק"ש כנגדה.

ושנית י"ל שתיבת "אפילו" לא קאי על האשה, דהיינו שאם זו דרכה לכסות את הפאה, אלא קאי על הדין הנאמר כאן שהוא שונה משני הדינים הנזכרים לפני זה, דהיינו מפני שאמר לפני זה שמותר לקרות ק"ש בפני שני דברים המגולים, דהיינו שער הבתולות שדרכן לילך פרועות ראש, וכמו כן שיער היוצא חוץ לצמתן, ולכן מותר לקרות כנגדן, על זה בא כעת ומחדש ש"אפילו" דבר שהוא מהדברים המכוסים, דהיינו פאה נכרית של אשה נשואה שאסור לגלותה ברה"ר ולכן דרכה לכסותה ברה"ר, עם כל זה מותר לקרות כנגדה.

ושלישית י"ל שתיבת "אפילו" לא קאי על האשה ש"אפילו" אם אשה זו דרכה לכסות את הפאה נכרית, אלא כל הנשים בכל העולם מכסות את הפאה נכרית מן הדין כנ"ל, ותיבת "אפילו" קאי על גוף ההלכה שאמר קודם, שכנגד שער של אשה "שדרכה לכסותה" דהיינו "נשואה" אסור בק"ש, וכנגד שער בתולות שדרכן לגלות מותר בק"ש – ועל זה מסיים שבפא"נ, מותר בק"ש לא רק כנגד בתולה אלא "אפילו" כנגד "דרכה לכסותה" דהיינו "נשואה", והוי כמו שהיה כותב "אפילו נשואה". [וכל זה מקורו מהש"ג שהביא כמה ראיות והדגיש שב"נשואות" מיירי, ע"ש]. ושינה לכתוב "דרכה לכסותה" כדי שיהא דומיא דרישא בסגנון אחד כמו בכל מקום.

וא"כ "דרכה לכסותה" שכתב הרב על פא"נ כוונתו ממש כמו הכוונה ב"דרכה לכסותה" שבתחילת הסעיף "שער של אשה שדרכה לכסותה" ומקור דבריו הוא מהרמ"א (עה, ב) שג"כ כוונתו כשאומר על פא"נ ש"דרכה לכסות", היא ממש כמו כוונת המחבר בתחילת הסעיף שם "שער של אשה שדרכה לכסות", שכוונתו שהיות ושיער אשה נשואה חייבים לכסותו מעיקר הדין על כן דרכה לכסותו, ולפי זה התיבות "אפילו דרכה לכסות" הם כאילו כותב "אפילו נשואה", שנשואה הרי חייבת לכסות ולכן דרכה לכסות – ואפילו הכי מותר לקרות ק"ש כנגדה.

[ב]. לאחר שחידש ש"מותר לקרות כנגדה", אע"פ שחייבת לכסותה ברה"ר, עם כל זה לגבי דין ערוה דק"ש מותר לקרות כנגדה – ודין זה הרי מדבר על רשות היחיד, שהרי ק"ש קוראים בדרך כלל בבית או בחצר וכדומה, (וכלשון היד אפרים על המג"א סי' ע"ה סק"ג – : "הכא שרוצה לקרות ק"ש דמיירי בבית או בחצר", וכן ב"יש סדר למשנה" שבת פ"ו מ"ה וז"ל – : "ובהג"ה דהכי שפיר מיירי בחדר שהאשה נושאת פא"נ דשרי לקרות ק"ש כנגדה וכו") – לאחר מכן מוסיף וכותב "וגם מותר לגלותה" פירוש שגם מותר לאשה לגלות את הפאה בביתה וחצירה, וזהו המשך הקטע הקודם (וכמבואר מלשון "וגם") דהיינו שבבית ובחצר מותר לגלותה אע"פ שצריכים לכסות את השיער אפילו בבית מצד צניעות דקמחית, וכפי שכתב הדרכי משה (אה"ע קטו, ד) שהטור סובר שאין לשהות בבית בגילוי שער, וז"ל "דצניעות מיהא הוי משום אשה לא תראה שער כלל אפילו בבית (היינו, אפילו דרך החורים שבקלתה, עיי"ש דקאי על קלתה שמוזכר בטור) כמו שמצינו במעשה דקמחית זכתה משום זה שיצאו ממנה כהנים גדולים". והשו"ע הרב בעצמו (או"ח סי' ב' במהדורא תניינא סעיף ו') כתב וז"ל: "ועכשיו בזה"ז שכולם דרכם לכסות ראשם, לעולם אסור לילך או אפילו לישב בגילוי הראש משום צניעות שהרי זה פְּמַגְלָה בשרו המכוסה". וזאת כתב אפילו לאנשים וכ"ש לנשים ועל כן בא לחדש כאן שאף על פי ש"לעולם אסור לילך או אפילו לישב בגילוי הראש משום צניעות" עם כל זאת אין זה שייך בפא"נ ומותר לגלותה בבית מפני ששני דברים אלו – ק"ש וצניעות דסימן ב' – שייכים רק בשער מחובר לבשרה ממש ולא בתלוש.

ולפי"ן מובן שחידוש זה שכתב הרב "וגם מותר לגלותה" שמותר ללכת בפאה מגולה בבית וחצר שייך לאורח חיים, שהרי בסימן זה מדבר על ק"ש שמייירי בבית או בחצר, ונידון הליכה בשיער מגולה אפילו בחדרי חדרים דן בו באו"ח בסי' ב' כאמור.

[ג] לאחר מכן מוסיף עוד חידוש, שלא רק שאין בפיאה חיוב הצניעות דקמחית, אלא עוד זאת שאין בה האיסור של הירושלמי והשלטי גבורים והבית שמואל לצאת בגילוי ראש בחצר, וזה מה שמוסיף באומרו "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה".

דהנה לשון זה לקוח מהמשנה בכתובות דף ע"ב. שאומרת "ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרועה", כלומר שהלשון "יוצאה וראשה פרועה" נאמר במשנה על איסור דת יהודית. והנה בגמ' דידן מפרשים כוונת המשנה שכיסתה ראשה עם קלתה ברה"ר – ולזה וודאי לא התכוין הרב, שהרי הוא מסיים "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה, שהוא אסור מן התורה באשת איש", מוכח מזה שכוונתו שראשה פרועה בלא קלתה, שהרי אילו היתה כוונתו עם קלתה א"כ אין זה איסור תורה.

ולהירושלמי (כתובות פ"ז ה"ו) הכוונה במשנה "וראשה פרועה – לחצר אמרו". וא"כ מיירי שראשה מגולה לגמרי, בלא קלתה (עיי"ש) וכלשון השלטי גבורים (במס' כתובות דף לב: מדפי הרי"ף סוף אות ב') "ואפי' בחצר אסור לצאת בלא קלתה על ראשה וכך היא שיטת תלמוד ארץ ישראל". ועל זה אמרו שם בירושלמי "רבי חייה בשם רבי יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרועה [פירש במוסף הערוך – שכבר נדפס בשנת תש"ו בתוך ספר הערוך – ערך קפליטין וז"ל – : 'קפליטין (ירושלמי כתובות פ"ז) היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרועה. פירוש בלשון רומי שער ותלתלים ופאה נכרית' עכ"ל (מובא במקור חיים לבעל החות יאיר סי' ע"ה)] הדא דתימא לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרועה" עכ"ל הירושלמי, רואים כאן שלבעל מוסף הערוך, הירושלמי קורא ומכנה ליוצאה בפא"נ לחצר בלשון "אין בה משום ראשה פרועה" ולמבוי "יש בה משום יוצאה וראשה פרועה".

וא"כ דברי הרב מדוייקים להפליא, שהעתיק את לשון המשנה כפי שיטת הירושלמי – וכפי שפסק הבית שמואל בסי' קט"ו סק"ט – שמדובר ביוצאה לחצר וראשה פרועה לגמרי בלא קלתה, אבל כל זאת רק בחצר שאז בשיער ממש אסור רק מצד דת יהודית, אבל לא לרשות הרבים, מפני שכאמור התיבות "יוצאה וראשה פרועה" נאמרו על איסור דת יהודית. ותיבת "בה" היא ממש כלשון הירושלמי שאומר על "קפליטין" – שלפי פירוש מוסף הערוך הכוונה לפא"נ "שאין בה משום ראשה פרועה, בחצר, אבל במבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרועה".

וכוונת הרב לומר שאין שום איסור לצאת בפאה מגולה לחצר, אפילו שלהירושלמי והש"ג אסור לצאת בגילוי ראש לחצר, עם כל זה בפאה מגולה מותר "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה".

ובאמת כל זה כתוב בש"ג, – שהוא המקור לכל דברי הרב – וכוונת הש"ג היא רק על חצר, וגם הרמ"א למד כך שכוונת הש"ג היא רק על חצר (ונתבאר בארוכה בספר דת משה וישראל, וספר פאה נכרית בהלכה).

[ד] והיות וחדש לנו שמותר לצאת לחצר בפאה מגולה, בא הרב להבהיר לנו – כדי שלא נטעה שכמו שמצינו חילוק בבית ובחצר ולק"ש בין שער לפא"נ, הוי ברשות הרבים ג"כ חילוק בין שער מחובר לתלוש, מסיים הרב דברה"ר אין חילוק ביניהם ואסור מן התורה. וגם להבהיר את צורך החידוש ולבאר למה היה הוה-אמינא שפא"נ צריכה להיות אסורה בגילוי בחצר, הרי אם פא"נ ברה"ר אינה אסורה מן התורה אלא רק מדת יהודית, אין שום הוה-אמינא שתיאסר בחצר, שהרי כל איסורי דת יהודית ברה"ר מותרים בחצר, ואפילו במבוי, וכמפורש במס' כתובות דף עב: (וברמב"ם אישות כ"ד יב-יג ובטוש"ע אה"ע קט"ו ד, ובכל הראשונים, ובש"ג שם בכתובות), ולכן היעב"ץ (בהגהותיו לניזר דף כח: ובשאלת יעב"ץ סי' ט') – שהוא סובר שפא"נ ברה"ר אסורה רק מדת יהודית הקשה שבחצר פשיטא שפא"נ מותרת דאין שום הוה-אמינא לאסור וכמבואר באריכות בס' דת משה וישראל פרק ז' אות ג' (עמוד צ"ב) ע"ש, ורק להש"ג שסובר שפא"נ ברה"ר אסורה מדאורייתא הוה אמינא שגם בחצר נאסרה הפא"נ כמו שיער – לכן הוסיף הרב שנדע שההיתר לצאת לחצר בפא"נ מגולה הוא על אף "שהוא", היינו, דין היציאה בפא"נ לרה"ר "אסור מן התורה באשת איש", משום שהיא כשיער ממש הואיל וקישוט זה אסרה תורה, ולכן היה הוה-אמינא לאסור פא"נ גם בחצר מדת יהודית כמו שיער, שהרי ברה"ר היא כשיער ממש – אעפ"כ מותר לצאת בה לחצר – וכך ממש הוא הפירוש בירושלמי הנ"ל "רבי חייה בשם רבי יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרועה הדא דתימא לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרועה" לפי פירוש מוסף הערוך שקפליטין היא פאה נכרית, ההוה אמינא לפני החידוש שמחדש רבי חייה בשם רבי יוחנן היא, שפא"נ אסורה בחצר משום שברה"ר היא אסורה מן התורה כמבואר, ומחדש רבי חייה בשם רבי יוחנן שבחצר מותר (היינו, משום שהשאינו קישוט זה שלא יתגנו על בעליהן) – אבל במבוי ששם אפילו שער אסור רק מדת יהודית "יש בה משום יוצאה וראשה פרועה" היינו שכמו שראשה פרועה במבוי אסורה מדת יהודית כך פא"נ אסורה מדת יהודית (דכדי שלא יתגנו על בעליהן שייך רק בבית ובחצר – וכמו שכתב הרמב"ן במס' שבת ס"ד: והחפץ חיים בספרו "גדר עולם" פ"ד) וברה"ר אסורה כמו "ראשה פרועה" בשער שאסור מן התורה.

וכל ד' הלכות אלו לקוחים מהש"ג שמבוארים בו ארבעה הלכות אלו: א. שפא"נ אינה ערוה לק"ש. ב. וכן לענין ערוה בבית (כמבואר בספר פא"נ בהלכה חלק שני). ג. שבחצר אין בה איסור פריעת ראש של דת יהודית כשיער (כמבואר בספר דת משה

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קעג

וישראל פ"ז). ד. שפא"נ ברה"ר אסורה מן התורה (כמבואר שם פ"ז אותיות ג-ד (עמודים צב-צו) – ושם בפ"ו אות ה' (עמ' פ"ד) ובספר פא"נ בהלכה פרק ט' (עמ' קכ"ז) ד"ה והנה וד"ה ולפי).

ותמצית הדברים המבוארים שם – :

א. דהמעיינ בדברי הש"ג רואה שלולא הראיות הוה אמינא שפא"נ הרי היא כשערה ממש שהרי בכל דבריו מדגיש שפא"נ אינה כשיער הדבוק לבשרה ממש – משמע שהצד שלו לאיסור הוא, שהיא כשער הדבוק לבשרה ממש. וכן לענין שער באשה ערוה לדין ק"ש שהוא איסור דרבנן (מ"ב סי' ע"ה סק"ה) היה ג"כ אסור כשערה ממש.

ב. שמקשה ממס' ערכין ד"כגופה" היא וכמבואר בס' הנ"ל פ"ד (ע' לו) ד"ה מכ"ז עיי"ש.

ג. שאל"כ אין צריך לשום היתר בחצר כנ"ל – דהרי היעב"ץ בהגהותיו בנזיר שמקשה שם על הש"ג "ולא ידענא מאי דעתיה אי בבית ובחצר פשיטא וכו'" עיי"ש, הוא מפני שס"ל שברה"ר פא"נ אסורה רק מאיסור דת יהודית, אבל הש"ג שצריך ראיות להיתר בחצר הוא משום שס"ל שברה"ר פא"נ אסורה מן התורה.

ד. ממה שכתב "לא נאסר" שהכוונה שבחצר ששער אסור רק מ"דת יהודית", היינו, שקיבלו הנשים מעצמן את האיסור, שם שייך לחלק שלא קיבלו איסור על פא"נ, אבל ברה"ר ששיער אסור מן התורה אסור אף בפא"נ מפני שהיא אותו פריצות כשיער. וכהסברת המג"ג "דבחצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן א"כ ממילא דווקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, אבל ברה"ר דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית", ע"ש.

ובדרך זה מתיישבים כל הקושיות באופן נפלא.

ונפרט התירושים לפי סדר הקושיות הנ"ל.

א. פירוש התיבה "דרכה" שווה בתחילת הסעיף ובסופו, שבשתיים "דרכה" מותאם להלכה, כלומר שמכיון שההלכה מחייבת לכסותה, לכן דרכה לכסותה.

ב. לכן לא כתב אם דרכה לכסותה, או אם מכסה אותה, מכיון שלא מדובר על מנהג של נשים מסוימות שברצונם הטוב מכסות את הפא"נ אלא על חיוב כיסוי שנוהג בכל הנשים, מפני שחייבת לכסותה לכן "דרכה לכסותה".

ג. לכן לא כתב מותר לגלותה "ברה"ר", מפני שאדרבה, ברה"ר הוא סובר שאסור מן התורה לגלותה כנ"ל, וכדמסיים גם "שהוא אסור מן התורה באשת איש", וכל כוונתו היא רק על היתר גילוי הפאה בבית, שבא לחדש שאין בפאה את האיסור של שהייה בראש מגולה דסימן ב' משום צניעות, ולשון "גילוי" הוא הלשון שנוקטים לענין זה שם בסימן ב' ס"א במהדו"ת: "...ואפילו כשהוא יחידי בלילה ובחדרי חדרים צריך לנהוג בצניעות וכו' ולכן לא יגלה את בשרו ואפילו מעט כל מה שדרכו להיות מכוסה בבגדים לעולם" (וכן הוא הלשון במשנה ברורה שם בסימן ב' סק"א), ועוד שם בס"ו, וז"ל: "...בגילוי הראש משום צניעות שהרי זה פְּגִלָה בשרו המכוסה", (וכן בסעיף ב' "ולא יהיה מגולה אפי' מעט מבשרו שלא לצורך אפילו רגע אחד". ובסי' ג' סעיף א ובמהדו"ק סי' ב' ס"א וסי' ג' ס"ב וכן הוא בכל מקום). א"כ לשון גילוי מוזכר לענין צניעות ולא לענין פריעת ראש דדת יהודית או דת משה, שבזה הלשון הוא בכל מקום "יציאה" ודו"ק.

ד. לכן לא הזכיר תיבת "ברה"ר" (=בשוק) כמ"ש הרמב"ם והטושו"ע מפני שהם מדברים ברה"ר, וכשמדברים ברה"ר כותבים תיבת "בשוק", אבל הרב מדבר ברה"ר כמבואר.

ה. לכן לא הזכיר תיבת "ברה"ר" באומרו "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה", מפני שבאמת כוונתו רק לומר שאין בה איסור יציאה לחצר בלבד, וככוונת המשנה לשיטת הירושלמי שמירי רק באיסור דת יהודית בלבד ולחצר.

ו. ובתיבות "שהוא אסור מן התורה" משמיע לנו את הדין שפאה נכרית ברה"ר אסורה מן התורה, שהרי יש בה אותה פריצות דגברי שיש בשיער, ולכן היה הוה-אמינא שגם בחצר תהא אסורה כשיער וגם לענין איסור ק"ש וצניעות דסימן ב' (מ"דרכה לכסותה" שבתחילת דבריו דומיא דרישא אפשר לומר שהוא דומיא דרישא רק מדת יהודית, שהרי ברישא הכוונה גם למה שדרכה לכסות מדת יהודית).

ז. לכן לא כתב הרב תיבות אלו בתחילת הסעיף, שם הוא מדבר על שער ממש, ופשוט לכל שהוא אסור מן התורה ואינו צריך לכתוב זאת, ורק כאן שמדובר מפאה השמיע לנו שברה"ר אסורה מן התורה, ולכן היה הוה-אמינא שגם בחצר תהא אסורה כשיער.

ולפי"ז כל דבריו מתיבת "ופאה נכרית" עד סוף הסעיף, הכל מדבר על פא"נ, ואילו לפי ההסתכלות הפשוטה שמפרשת כוונת דבריו "שהוא אסור מן התורה" על שיער, הרי זה תמוה – ראשית מאי קמ"ל, ושנית מדוע מזכיר איסור זה כאן בסוף הסעיף ולא בתחילתו שמדובר שם בשיער, ומדוע מערב איסור שיער מגולה ברה"ר בתוך נידון פא"נ, אבל לדברינו הכל מדובר מפא"נ.

מזגן שלטי הגיבורים והרמ"א והמוזגן אברהם

ח. היות וכל חידושו הוא שמותר ללכת בבית ובחצר עם פא"נ מגולה, לכן מקום חידוש זה הוא באורח חיים בו מבוארים כל ההלכות הקשורות להתנהגות האיש והאשה בביתן ובחצר, שרוב תשמישתן בחצר (רש"י ריש ב"ב) ולא באה"ע סי' כ"א שם מבוארים הלכות הקשורות לרה"ר, ואילו כאן מדובר לענין ק"ש שזה שייך בבית ובחצר, וממילא ביאר את אופן התנהגות האשה בגילוי הפאה בבית ובחצר, וכדי להבהיר לנו את צורך החידוש בהיתר גילוי הפאה בחצר, סיים בענין האיסור מן התורה לצאת עמה לרה"ר כי בזה מובנת ההוה-אמינא לאסור פאה בחצר. – וגם שלא נטעה שכמו שמצינו חילוק ברה"ר ולק"ש בין שער לפא"נ, הוי ברה"ר ג"כ חילוק ביניהם וכנ"ל.

ט. לדברינו, תיבת "שהוא" מדוייקת להפליא, שהרי תיבה זו לא קאי על מש"כ לפניו בסמוך "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה" אלא קאי על דבריו בתחילת הקטע "ופאה נכרית" שעליה נסובים כל דבריו עד תומם ולכן אמר "שהוא" – היינו הפאה (=דין הפאה) אסור מן התורה באשת איש". וכוונתו במקום ששייך דין התורה, דהיינו ברשות הרבים.

י. ולדברינו, דברי הרב מסודרים להפליא על הסדר שהם כתובים בשלטי הגבורים, אשר הם מקור כל דבריו (וגם מקור כל דברי הד"מ והרמ"א) – מתחילה היתר קריאת שמע בפני פאה מגולה, והיתר גילוי הפאה שאין בה משום איסור גילוי דבר המכוסה הנקרא ערוה דסימן ב', וכלשון הש"ג "דשער באשה ערוה (שכוונתו לב' הדברים הנ"ל) דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אבל שיער המכוסה שיערה אין כאן משום שער באשה ערוה" כמבואר בספר פא"נ בהלכה חלק שני.

לאחר מכן הוסיף היתר יציאה לחצר עם פאה מגולה, וזהו שכתב הרב "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה" וכדמסיים הש"ג "וגם לא משום פרועת ראש", שכוונתו על יציאה לחצר, שהרי אי אפשר ללמוד היתר הש"ג על רה"ר רק על חצר, כפי שלמדו החות יאיר ופני יצחק, וחקל יצחק, וגדולת מרדכי וכו' וכמבואר בדת משה וישראל פ"ז, – וכל זה האריך הש"ג בראיות להיתר בחצר, כי בלי ראיות הפאה אסורה גם בחצר, מפני שהוא סובר שפאה ברה"ר אסור מן התורה מהסברא הפשוטה לכל, משום שהיא עושה את אותה פעולה שעושה השיער, ולכן מביא הש"ג ראיות באריכות להיתר פאה בחצר, – וזה שמסיים הרב "שהוא אסור מן התורה באשת איש", ולכן צריך לחדש שעם כל זה מותר לגלותה בבית ובחצר.

יא. לדרכינו כל דברי הש"ג שאין לומר שמכסים את הפא"נ כוונתו רק על חצר בלבד, ואילו ברה"ר סובר שאסור לצאת עמה מן התורה, וכך גם דברי הד"מ והרמ"א – ודברי הרב "אפילו דרכה לכסותה" הם ג"כ כך שחייבת לכסותה ברה"ר דומיא ד"שער של אשה שדרכה לכסותה" כנ"ל וש"הוא אסור מן התורה באשת איש" ודבריו נובעים מהרמ"א והש"ג שכן למד בדבריהם כמבואר.

יב. לפי דברינו, דעת הש"ג והרב שברה"ר אסור לצאת בפאה מגולה, וא"כ פשוט שהם צריכים להגיע להיתר מחודש לקרות ק"ש כנגדה, על אף שברה"ר היא מכוסה לגמרי.

יג. לפי דברינו, דברי הרב בהלכות שבת מדוייקים להפליא, מפני שהוא סובר שאסור לצאת בפאה מגולה לרה"ר, וחייבים לכסותה כולה, דהיינו כל הראש כולו צריך להיות מכוסה, ממילא יש חשש שתחלצנה מתחת לכיסוי ותלטלנה ברה"ר, לכן הוא אוסר לצאת עמה בשבת לרה"ר – וכן אם תפול הפאה מעל ראשה והמטפחת נשאר על ראשה [אם יש אפשרות כזו] חוששין שמא תביא את הפאה בידה, שהרי שיערה נשאר מכוסה במטפחת – או שהפאה תפול ביחד עם המטפחת, והיא תמהר להתכסות במטפחת ואת הפאה תביא בידה.

יד. לפי דברינו יוצא שברה"ר הלכו כל הנשים רק עם פאות מכוסות לגמרי, מפני שאסור מן התורה לצאת בפאה לרה"ר, ומה שהרב התיר בסי' ע"ה, לא התיר אלא בחצר בלבד. ומקורו הוא מדברי הש"ג שראיתו היא מהמשנה בשבת, שבחצר מותר ללכת בפא"נ, והש"ג מוכיח שעל כרחך הלכו בחצר בפא"נ מגולה, – שהרי ברה"ר מוכרח במשנה שהלכו בפא"נ מכוסה, וגם שזה הרי אותה פריצות כשיער כמובן לכל וממילא ברור שלא הלכו ברה"ר בפא"נ מגולה אלא מכוסה, – וא"כ אילו גם בחצר הלכו בפא"נ מכוסה, אזי לצורך מה היו זקוקים לה כלל, וכלשון הש"ג "ואין לומר שהיו משימות צעף או מידי על הפאות נכרית, דא"כ מאי אהני ההוא קשוט הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות".

ובזה סרו כל התמיהות, ויושבו כל הקושיות בעזהשי"ת

* *

*

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קצה

הוספות על הדברים הנ"ל בשו"ע הרב

הקדמה

במשך הזמן אחרי כתיבת כל הנ"ל ועל ידי חידוד הלימוד בזה עם מופלגי תורה וגדולי הדור², נוספו עוד תמיהות שצריך להבין בדברי הרב אם לומדים אותם כמו שנראה בהשקפה ראשונה, שרק אשה זו דרכה לכסות או מדינה זו דרכה לכסות, אבל מצד הדין מותר לילך בפאה נכרית מגולה ברה"ר, ובא לומר שאעפ"כ מותר בק"ש כנגדה – וגם נוסף עוד דרך בהבנת סיום דבריו "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש", ומשום אל תמנע טוב מבעליו, ויגדיל תורה ויאדיר, נציג כאן הדברים.

וכמוכן שכל מה שנכתב לעיל ולהלן מדברי הרב, מכוון לאלו שכבר נחתו ללמוד סוגיא דפאה נכרית על בוריה מהש"ס והראשונים והפוסקים, ונוכחו שהשלטי גבורים והרמ"א ודעימיה המתירים התיירו רק לק"ש ולבית וחצר, וברה"ר לא התיירו כלל (וכמוכא באריכות בספרים "דת משה וישראל" ו"פאה נכרית בהלכה"). – ורצונם ללמוד לדעת כיצד פירש ב"שולחן ערוך הרב" את דברי הש"ג והרמ"א, מפני שצריך ליתן לב לדקדק בדבריו איך למד הרב בשיטתם – שבהשקפה ראשונה בלי עיון נראה שלמד בהם שכן מתירין ברה"ר – וכמו שבשלטי גבורים וברמ"א ודעימיה נראה מקופיא [צ"ע זבחים ו.], והכוונה בהשקפה ראשונה, לא בעיון שהם מתירים גם ברה"ר, וכך היה הבנת העולם בדבריהם כמה מאות שנים, ובכל זאת נתגלה כהיום כשמש בצהריים מהחות יאיר ועוד אחרונים, שאינם מתירים ברה"ר, ורואים לאחר העיון המכוון שפשטות דבריהם הם ההיפך הגמור ממה שחושבים בפשטות דבריהם בתחלה – כך גם פה בדברי שו"ע הרב אחר שמעיינים היטב בהתבוננות עמוקה ובדקדוק לשונו בכל תיבה ותיבה, ושדבריו נראים כפולין ומכופלין וגם נראים כסותרין מיניה וביה, מגיעים גם פה למסקנא הנ"ל.

לעיל הובאו י"ד תמיהות בדברי הרב, ואלו הם התמיהות הנוספות – :

טו. יש להעיר קצת דהרי מקור דברי שו"ע הרב "אפילו דרכה לכסותה" הם מדברי הרמ"א בשו"ע "וכ"ש שער נכרית אפילו דרכה לכסות" – והרמ"א כתב דין זה בשם הגהות אלפסי החדשים [שלטי הגיבורים] והיכן נמצא דין זה כתוב בש"ג שאפילו אם הפאה מכוסה מותר לקרות ק"ש כנגדה, דלכאורה כל המעיין בש"ג רואה שאין בנמצא דבר כזה, שהרי הוא כותב "ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית דאם כן מאי אהני ההוא קישוט הרי כל עצמו של אותו קישוט לא הוא אלא בשביל שתראה בעלת שער אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות" – א"כ לא היה כלל דבר כזה שהפאה מכוסה !

טז. מה שכתב שו"ע הרב "וגם מותר לגלותה" – הרי מקור דבריו הוא מלשון הדרכי משה בסי' ש"ג סק"ו שמביא את דברי הש"ג וז"ל – : "מצאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים ומותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה לא שנא אם היא עשויה משערותיה או משער חברתה דאין שער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה אבל לא בתלושין

(יב) הגאון החסיד רבי אברהם הערש כהן זצ"ל היה ידוע בגאונותו בכלל ובלימוד עומק דברי שו"ע הרב בפרט. כשבאו אליו לברר סוגיא זו – אחר שסיימו באריכות גדולה סוגיות הגמרות והש"ג והרמ"א וכו' סוכם שלמחר ילמדו דברי שו"ע הרב בהלכה זו (שזה היה כל מטרת הלימוד להגיע לבירור דברי שו"ע הרב) למחרת כשביקשו לפתוח ספר שו"ע הרב, נענה שאין צורך, אפשר לדבר בע"פ, אחר שהקשיב בקשב רב את כל התמיהות והדיוקים בדברי שו"ע הרב, נענה בהתרגשות : "אלע קושיות וואס איר פרעגט האט מיר היינט געהארט" (כל הקושיות שאתם מקשים, הוקשו לי היום), ואחר ששמע יישוב וביאור התמיהות, התבטא בהתפעלות גדולה ואמר בזה הלשון : "מי קען שוין נישט זאגן אז אין רב שטייט א היתר", (כבר אי אפשר לומר שבשו"ע הרב כתוב היתר), והתחיל בחמימות ובחביבות גדולה כדרכו בקודש להקריא בע"פ את דברי התניא באגרת הקודש (הנדפס בתניא עמוד קמד :) וזעק : "די מלאכים קומען הערן פון אייך די תורה" [המלאכים באים לשמוע מכם את דברי התורה האלה]. וז"ל התניא קדישא שם : "והמשכיל יבין ענין גדול מזה מאד מה נעשה בשמים ממעל ע"י עיון ובירור הלכה פסוקה מן הגמרא ופוסקים ראשונים ואחרונים מה שהיה בעולם דבר קודם העיון הלז כי על ידי זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא היתה מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי בקליפות בשבה"כ [=בשבירת הכלים] והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וז"ש בר"מ [=ברע"א מהימנא] שהקושי' היא מסטרא דרע. והנה העליונים אין בהם כח לברר ולהעלות מהשבירה שבקליפת נוגה אלא התחתונים לבד לפי שהם מלובשים בגוף חומרי משכא דחויא מקליפת נוגה והם מתישים כחה בשבירת התאוות ואתכפיא ס"א ויתפרדו כל פועלי און. ולכן באים העליונים לשמוע חידושי תורה מהתחתונים מה שמחדשים ומגלים תעלומות החכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה ולחדש שכל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר כפי בחי' שרש נשמתו ומחוייב בדבר להשלים נשמתו בהעלאת כל הניצוצות שנפלו לחלקה ולגורלה כנודע (וכל דברי תורה ובפרט דבר הלכה היא ניצוץ מהשכינה שהיא היא דבר ה' כדאיתא בגמרא דבר ה' זו הלכה סוד מלכות דאצילות המלבשת לחכמה דאצילות ומלובשים במלכות דיצירה וירדו בקליפת נוגה בשבירת הכלים). וז"ש בגמרא כל העוסק בתורה אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו פדאני ואת בני מבין האומות עו"ג"י, עכ"ל.

ועיין ב"חותמו של כהן גדול" (עבודות והנהגות ומאמרים מאת כ"ק הגה"ק ציט"ע רבי אברהם יצחק הכהן קאהן זצוקל"ה אדמו"ר מתולדות אהרן בעל דברי אמונה, נלקט ע"י בנו יקירו בן שעשועיו הרה"צ הגאון רבי יוסף יואל שליטי"א) חלק שלישי עמוד ס"ב שאחרי כמה שעות בירור הסוגיא הזו לעומק ולרוחב בסוגיות הש"ס ובפוסקים ובשו"ע הרב בעל התניא, התפעל מאד מכל הבירור בכלל ומהבירור בדברי שו"ע הרב בפרט.

עשויות לכסות שערותיה האחרות אע"ג דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שיער, עכ"ל – והרי מלשון זה משמע שמן הסתם הפא"נ מכוסה ועל זה נופל הלשון מותר "לגלות", ונכמו שכתב הכ"מ (פ"ג מק"ש הט"ז מובא בספר "פאה נכרית בהלכה" פ"ז אות ו' ע"ש) ד"מגולה" שכתב הרמב"ם "היינו דוקא ממקום מכוסה שבה ולישנא דמגולה דייק הכי", וכ"כ בב"י (או"ח סי' ע"ה מובא שם פ"י אות ב') "דלא שייך לומר מגולה אלא במקום שדרכו להתכסות". – ועי' ב"ק ג. דכל הלימוד של שן המזיק הוא מהכתוב כאשר יבער הגלל, ופרש"י: "הגלל היינו שן שפעמים מגולה ופעמים מכוסה". וע"ע ברש"י שם עמוד ב' ד"ה איגליין]. וא"כ קשה מאד דהא הש"ג שולל מכל וכל שיש צד לומר שהפא"נ מכוסה, וכל ראייתו נשענת על סברא זו שאין לומר שהפא"נ מכוסה, כנ"ל – וא"כ הוא ממש היפך סברת הש"ג? –

יז. גם צריך להבין תיבת "וגם" שכתב שו"ע הרב "וגם מותר לגלותה", שמשמעותו שעד עכשיו לא כתב הלכה זו של מותר לגלות פא"נ ברה"ר אלא עד עכשיו כתב רק שמותר בק"ש, ועכשיו מוסיף "וגם" עוד הלכה שמותר לגלותה, והרי אם נלמד בתחילת דבריו "ופא"נ אפי' דרכה לכסותה" כמו שלומדים מקופיא כנ"ל, א"כ כבר שם כתוב גם דין זה שמצד הדין מותר לילך בפא"נ מגולה ברה"ר ורק אשה זו או מדינה זו דרכה לכסותה – ? – וא"כ צריך להבין תיבת "וגם" כנ"ל. –³⁷

יח. גם תמוה מאד אם נלמד במה שכתב בתחילת דבריו "ופא"נ אפי' דרכה לכסותה" כמו שלומדים מקופיא שבאמת מצד הדין מותר לילך בפאה נכרית מגולה ברה"ר, רק שאשה או מדינה זו דרכה לכסות, וכן אם נלמוד גם במה שכתב באמצע דבריו [עוד ג' תיבות] "וגם מותר לגלותה" כמו שלומדים מקופיא שמותר לגלותה ברה"ר = תמוה מאד למה צריך לכפול דין זה פעמיים, גם בתחילת דבריו וגם באמצע דבריו – ? – ?

יחרי די במה שכתב בתחילת דבריו "ופא"נ אפי' דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה" שמזה יודעים כבר את שני ההלכות, גם שמותר בק"ש וגם שמותר לילך בפא"נ ברה"ר, ורק זו דרכה לכסות. – ! –³⁷

יג) ואין לומר שקאי על האשה הזו או המדינה הזו שדרכה לכסותה, ומוסיף כאן הלכה שאף זו שדרכה לכסותה מותר לגלותה, דהרי מקור דבריו אלו, הם מהדרכי משה הנ"ל והדרכי משה מביא הדברים בשם השי"ג כלשונו "מצאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים וכו'" ובין בד"מ ובין בשי"ג לא איירי כלל מאשה או ממדינה שדרכה לכסות אלא איירי מכל הנשים שבעולם, ע"ש – וגם צריך להבין למה יהא מותר לגלותה – הרי זה יכול להביא לידי הרהור (עי' ביאור הלכה סי' ע"ה ד"ה מחוץ לצמתן בשם "שולחן שלמה" שאם באו נשים ממקום שדרכן לגלות שער מחוץ לצמתן שמעיקר הדין זה מותר, למקום שאין דרכן לגלות לא יגלו אפי' אם דעתן לחזור משום הרהור דאנשים), דענין "לפני עור" דהחטאת אנשים בהרהור, הוא בכל דבר שעושה פעולה של החטאה, והגילוי גורם להרהור ומכשול – והרי גם בדברי שו"ע הרב כאן כתוב בהדיא, ששער חוץ לצמתן במקום שמכסין אסור לקרות כנגדן מפני שאין רגילין בו הוא מביא לידי הרהור – וגם צריך בירור אם זה לא נכלל בגדר של דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתייר בפניהם – וכן צריך בירור למה מותר לגלותה – למה זה לא ייכלל במנהג טוב שצריך התרה לכל הפחות – ועיין להלן עוד בזה.

יד) וכאמור שאין לומר שקאי על אשה או מדינה זו שדרכה לכסות, דהרי מקורו הוא מהד"מ והשי"ג ושם לא איירי כלל מזה כנ"ל (ועיין לעיל משי"כ מענין מנהג טוב – ומדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור – וי"ל לפני עור" דהרהור) – ועוד תמוה, דמה הוא מסיים אחרי זה בסוף דבריו פעם שלישית שאין בה איסור תורה – כדלהלן תמיהה י"ט שתמוה מאד למה כופל ומשלש ג' פעמים שפא"נ מותרת, ואם נאמר שקאי על אשה או מדינה זו שדרכה לכסותה – התמיהה היא כפולה ומכופלת, כיצד יתכן להיות הוה אמינא כזו, שאחרי שכתב בתחילת דבריו היתר לכל הנשים שבעולם, ובאמצע דבריו הוא מוסיף היתר אף ל"זו שדרכה לכסותה" – הרי פשיטא דפשיטא שאין בה איסור תורה – ומאי האי דקמן – ? – וכן תמוה מ"ש לעיל בתמיהה י"י, שאחרי שכתב היתר גמור, מסיים בסתירה מיניה וביה שרק איסור תורה אין בה, שמשמע שאיסור דת יהודית יש בה עי"ש באריכות – ואם נאמר שהתיבות "וגם מותר לגלותה" קאי על זו שדרכה לכסותה, קשה שבעתיים שאחרי שמתיר לגמרי לגלות אף לזו שדרכה לכסותה מסיים שרק איסור תורה אין בה שמשמע שאיסור דת יהודית יש בה – ? (וכן תמוה עוד הרבה מהכ"ו תמיהות המנויים כאן – דו"ק ותשכח – !)

ואחר כל זאת, כדי לנאח מכל המצוה הזו, יש שחושב לנסות להרחיק לכת, להמשיך לומר שהתיבות "וגם מותר לגלותה" קאי על "זו שדרכה לכסותה", ומתעלם מזה שמקור דברי הרב הם מהדרכי משה והרמ"א והש"ג כנ"ל, וגם אחרי שכבר נוכח דברי השי"ג והרמ"א דרכי משה וצ"ע שלא התייר רק לענין ערוה לק"ש ולצית וחזר כנ"ל בהקדמה, ושלפ"י ממילא פשוט שגם צ"ע הרב הפשט הוא כך – עם כל זה גם מנסה להרחיק לכת יותר, לומר שכוונת הרב בכל ט"ו התיבות "וגם מותר לגלותה ואין זה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש" היא כך, שזו שדרכה לכסותה מותר לגלותה רק מלד ענין איסור תורה של פרועת ראש, אבל נשאר הענין של מנהג טוב, וכל זה הוא מנסה להעמיס בכוונת הרב בתיבות "וגם מותר לגלותה ואין זה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה", והסבר הדברים הוא כך – שכדי שלא נחשוב מזה שכתב "וגם מותר לגלותה" שמותר לגמרי, היינו שלהלכה למעשה מותר לה להפסיק את המנהג הטוב שנהגה לכסות את הפאה ברה"ר, לכן הוסיף "ואין זה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה" לצאר שמש"כ "וגם מותר לגלותה", היינו לענין שאין זה האיסור תורה של פריעת הראש, אבל נשאר הענין של מנהג טוב ומטעם זה אין לגלותה.

ולפי זה נמאס שהרב יאל לדין דבר חדש שלא מזכר לא צ"ג ולא צרמ"א ולא צדוס פוסק שקדמו, אלא שצ"ל לדין על אשה שדרכה לכסותה, ומרצה על זה דברים שאיסור תורה אין זה כלומר שמלד איסור פריעת ראש מותרת לגלותה, אבל בכל זאת מלד מנהג טוב יש לה להחזיק במנהגה שדרכה לכסותה ולא לגלותה – ודברים אלו אי אפשר לקבלם כי איך יתכן לפרש כך דברי הרב (כשאפשר לפרש בצופן אחר) בזמן שידוע ומפורסם שכל דברי הרב בכל חלקי השו"ע מיוסדים על אדני פז ולקוחים ממקורות, וגם כאן כל מעיין רואה בצירור שכל דבריו הם העתק מהמקורות, והתיבות "ופאה נכרית אפי' דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה" מקורם מהגהת הרמ"א צ"ע כאן "וכ"ש שער נכרית אפי' דרכה לכסותה". וכן התיבות "וגם מותר לגלותה" מקורם מהדרכי משה סי' ש"ג סק"ו שמיצא את דברי השי"ג ח"ל – : "מלאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים ומותר לאשה

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קצו

יט. – ועוד יותר תמוה שכותב בסיום דבריו פעם שלישית להתיר פא"נ [עוד י"ב תיבות] "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש", וצריך להבין למה צריך לכפול ולשלוש ג' פעמים שפא"נ מותרת ברה"ר – ! – ! – הרי כל אחד רואה שמשוהו טמון פה. – ! ובפרט שכאן עוסקים בהלכות ק"ש, וכופל ומשלוש שפא"נ מותרת ברה"ר – דין השייך לאבה"ע – !

כ. בכלל צריך להבין סדר דבריו שקודם כותב "וגם מותר לגלותה" שמשמע היתר גמור לגלותה לכתחלה ואח"כ כותב "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה" שאין איסור תורה – ! – ! וכי כך היא המדה – ? לכתוב קודם היתר לגמרי ואח"כ לכתוב שגם אין בה איסור תורה – ? והרי היה צריך לכתוב להיפך – ! קודם לכתוב שאין בה איסור תורה ואח"כ להוסיף שגם מותר לגלותה לכתחלה.

כא. מה היה חסר אם היה כותב רק "ופאה נכרית אפי' דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה – ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש", למה הוסיף ג' התיבות "וגם מותר לגלותה", מה נוסף לנו מהם, הרי היינו יודעים הכל בלעדיתם – ! – ? הרי כבר כתבו ברישא וגם הוסיף ופירש לנו בסיפא, בשביל מה צריך את המציעתא – ! – ?.

כב. הרי כל מי שלומד מס' כתובות (דף עב) רואה שאיסור התורה של גילוי השער הוא משום פריצות, וכל איסורי דת יהודית נלמדים מזה (כגון קלטה, ורד על פניה), ע"ש בפירוש המשניות להרמב"ם ובמאירי וב"חלקת מחוקק" אה"ע סי' קט"ו סק"י שכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות אסורין, ועי' לעיל באריכות ביאור הגמ' בכתובות והמסתעף לענין פא"נ וא"כ איך יתכן שהרב התיר פא"נ ברה"ר ולמד בש"ג וברמ"א שפא"נ מותרת ברה"ר – ונעתיק כאן רק משו"ת שאילת יעבץ (ח"ב סי' ה) וז"ל: "...משא"כ פא"נ שבמקום שעה עומדת הרי היא כשערה ממש כדמוכח מגמרא דכתובות בהדיא כמ"ש בספרי וכן מוכח מכמה סוגיות שהביא בש"ג והם עזר כנגדו כמ"ש בבאר שבע" – וכן רואים מדברי השלטי גבורים שמאריך להביא ראיות שמותר, ומבלעדי הראיות הפאה נכרית אסורה כשיער – והיינו, משום שכך מוכח לכל לומד בגמ' כתובות בהדיא, ובלי הראיות היה הש"ג אוסר פא"נ אפילו בחצר משום שזה ממש כשיער, והראיות הם רק להתיר בחצר וכמבואר.

כג. איך יתכן כלל להעלות על הדעת שהרב למד שבמס' נזיר יש ראייה שמותר לצאת בפאה לרשות הרבים. והרי כל מעיין שם רואה שאין משם שום ריח ראייה וכמו שהקשו כל האחרונים מאורי הדורות במשך כל הדורות ואין פותר – ? ואדרבה, ממסכת נזיר יש ראייה לאיסור, שרואים שם שהפאה נותנת לבעל מה שהשער נותן, ממילא גם לאחרים כן, – ולהיתר, ברור לכל שאין ראייה – ! – .

לגלות פאה נכרית שלה וכו'. וכן התיבות "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה" מקורם מהשלטי הגבורים שכתב "וגם לא משום פרועה ראש". – ודוקא התיבות "שהוא אסור מן התורה באשת איש", לפי מראית עינינו מקופיא רואים שהוא הוסיף תיבות אלו מדיליה להדגיש שרק איסור תורה אין בה, עי' לעיל בתמיהה י', וא"כ הפשט צ"ע הרב הוא כהפשט במקורותיו, צ"ג וצרמ"א. (וכנ"ל בהקדמה שדברים אלו נכתבו רק לאלו שכבר נוכחו שהש"ג והרמ"א התירו רק לחצר ולק"ש).

ואף שהדברים הם פשוטים וברורים, ואין צורך להאריך בסתירת הנ"ל, כי הדברים מצוירים מעצמם לכל מעיין שהם דברים שאי אפשר להולמם דצברי הרב מכמה טעמים, עם כל זה נציג כמה דברים – :

1. איך אפשר להעמיס כל זה דצברי הרב, הרי "וגם מותר לגלותה" משמע צרור שמותר לגמרי ללא שום סיג.
2. לפי זה תמוה ביותר (מ"ש בתמיהה כ"א ע"ש) שהרי לא היה צריך כלל לכתוב ג' תיבות אלו "וגם מותר לגלותה" אלא היה צריך לכתוב "ופאה נכרית אפי' דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה, ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש", כי בלי ג' תיבות אלו היינו עושים בתיבות "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש" את אותו הדיוק שעושים עם ג' תיבות הללו, שרק איסור תורה אין בה אצל משום מנהג טוב יש בה, ומה הוסיפו ג' התיבות "וגם מותר לגלותה" להצין שיש בה משום מנהג – ? הרי אדרבה – ! משמעות ג' תיבות הללו הם ההיפך, ש"מותר לגלותה" לגמרי ללא שום סיג – כנ"ל.
3. הרי דבר פשוט הוא שכל אחד מצדן שכשכתוב שאין בה "איסור תורה", הדיוק הוא שאיסור "דת יהודית" יש בה, שהוא האיסור השני דצרגא הקרוי לאיסור התורה, והוא הדיוק הנראה לעין כל מעיין, שהרי מפורש במשנה וגמרא כתובות דף ע"ג. וצרמ"ם וצטור ושו"ע וכלל הפוסקים, שיש איסור תורה, ויש איסור דת יהודית, וצניעהם ההלכה שהעוברת תלא שלא כמתובה – וכמו בכל התורה כולה כשיש צ' ידונים, ומדגישים שנידון אחד אין צו הרי שהנידון השני יש בו, ממילא מובן שאם הרב מדגיש שאיסור התורה אין בו, הרי שאיסור דת יהודית יש בו – ! – ואם הדיוק הוא על מנהג, היה צריך לומר שאין בה לא איסור תורה ולא איסור דת יהודית, ואז היינו מגיעים לדיוק של מנהג, אם יש כאן תורת מנהג או לא.

ובקי"ור – : כשכתוב שאין איסור תורה, הדיוק הוא שאיסור תורה אין כאן, ואיסור דת יהודית יש, ורק כאשר היה כתוב שאין אפי' איסור דת יהודית היה אפשר לחשוב שהדיוק הוא על מנהג.

4. כנ"ל – שתמוה עוד הרבה מהכ"ו תמיהות המנויים כאן דו"ק ומשכח – ! ואין צורך להאריך.

טו) ועיין בבאר שבע (סי' י"ח) שמאריך מאוד ומסיים בסוף דבריו וז"ל "על כן אומר אני לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועיקר בכל מה שכתב כי הם דברים בטלים הבל הבלים וכדי שלא יכשל בהם זולתו על כן עמדנו על מקום טעותו" – וז"ל היעב"ץ בהגהותיו למס' נזיר דף כ"ח: ובשאלת יעב"ץ (ח"א סי' טו) וז"ל "ולא נהירא לי היתר זה ולא ידענא מאי דעתיה אי בבית וחצר ודאי

כד. וכן איך יתכן כלל להעלות על הדעת שהרב למד שבמס' ערכין יש ראייה שמותר לצאת בפאה לרשות הרבים. והרי כל מעיין שם רואה שאין משם שום ריח ראייה וכנ"ל, ואדרבה, ממסכת ערכין אם יש ראייה, הראיה היא לאיסור, כמ"ש הש"ג בעצמו שרואים שם שהפאה "כגופה ממש", עי"ש וטראה שאם נלמד את הש"ג על רה"ר לא מובן כלל מה שהוא מתרץ, ורק אם נלמד שהש"ג מתיר רק בחצר הכל מובן – כמבואר בספרים הנ"ל – טו.

וכן איך יתכן כלל להעלות על הדעת שהרב למד שבמס' שבת יש ראייה שמותר לצאת בפאה נכרית מגולה לרשות הרבים, עי' לעיל תמיהות י"ג י"ד באריכות ונחזור כאן בקצרה, שברור לכל מעיין בכל הראשונים שהפאה "דרכה לכסותה" ברה"ר ואין שום ריח ראייה משם, וכן מוכרח גם בשו"ע הרב בעצמו בס' ש"ג סוף סעיף ט"ז דזה לשונו שם: "אבל לא תצא בפאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה, שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה" עכ"ל. וקשה איך יש חשש שתפול ותעבירנה ד' אמות ברה"ר, הרי אפי' באנשים כתב בבית יוסף (או"ח סוף סימן ש"א סוף ד"ה כובע) וז"ל: "כובע שאדם מכסה בו ראשו אפילו כי לא מהדק שרי דאף על גב דנפיל לא אתי לאיתויי שאין דרך בני אדם לילך בגילוי הראש", (מובא במ"א שם סקנ"ב ובט"ז שם סוף סקנ"ז, ובמ"ב שם ס"ק קנ"ג) ועי' בשו"ע הרב שם סעיף נ' וז"ל – "ובמקומות שאין דרך בני אדם לילך ברחוב בכובע קטן בלבד בלי כובע זה הגדול, מותר לצאת בו בכל ענין שבודאי לא ילך ד' אמות בלעדו" עכ"ל. וק"ו באשה שלא תלך בגילוי הראש – כמובן לכל – שיש לה בזה בזיון גדול וגם מוזהרת על זה מן התורה, וכן אין חשש שמא תחלצנה מעל ראשה דהרי אין שום חשש שאשה תגלה שערה ברה"ר, כמבואר בש"ס ובכל הראשונים ובשו"ע הרב שם סעיף ד' וז"ל: "לא תצא אשה בטוטפת והוא כמין ציץ על מצחה ומגיע לה מאוזן לאוזן ולא בשרביטין והוא ג"כ כמין ציץ שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן בין שהם של כסף וזהב בין שהם של מיני צבעונים והוא שאינן תפורים לשבכה שאז יש לחוש שמא תשלפם להראותה לחברותיה אבל אם הם תפורים לשבכה אין לחוש לכך שודאי לא תחלצם עם השבכה שלא תגלה שערך" עכ"ל – אלא ודאי דהפאה "דרכה לכסותה" ברה"ר וחיישינן שמא תחלצנה מתחת המטפת כמבואר באריכות בספר הנ"ל, וכן חיישינן שמא תפול הפאה מעל ראשה והמטפת נשארת על ראשה [אם יש אפשרות כזו] וחוששינן שמא תביא את הפאה בידה, שהרי שערך נשאר מכוסה במטפת – או שהפאה תפול ביחד עם המטפת, והיא תמהר להתכסות במטפת ואת הפאה תביא בידה – וא"כ הרי ברור שאין שום ריח ראייה משם להתיר פא"נ מגולה ברה"ר – אלא אדרבה, שממסכת שבת יש ראייה שברה"ר הפא"נ מכוסה היא.

כה. הרי ברור שהרב שכל רז לא אניס ליה¹⁷, ידע שיש אוסרים שער בחצר (סמ"ג ריא"ז ש"ג בית שמואל) – ולפי"ז הרי פשוט שהש"ג מתיר רק בחצר – וברה"ר אסור.

שרי... דאפי' בשערה שרי... וכ"ש פא"נ ואי ברה"ר ותחת קישוריה נמי פשיטא אלא ודאי לרה"ר ובגלוי למעלה מקישוריה איירי דשרי ואיני רואה מהיכן למד פשיטות היתר זה ומהיכא דייק... – וז"ל היעצני ארזים" (אבה"ע ס"י כ"א) "... וטעה בזה טעות גדול לדבריו תקשי... לכן נ"ל פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפא"נ והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין" וז"ל הי"תורת שבת" (או"ח ס"י ש"ג) ...אלא דלע"ד לית נגר בר נגר דיתרץ ויסתור את הוכחת שו"ת באר שבע, שהוכיח באורך דנושאות פאה נכרית בדרך ובאופן שתהא נראית כשיער עצמן, מדאמרו בנייר ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית, ופי' רש"י ומחזיא כאינה מגולחת וש"מ דנראית ממש כהולכת בשיער עצמן, דאל"כ עוד יכול לומר אי אפשר באשה מגולחת שעין בעין נראה דמגולחת היא, אלא ש"מ דנראית ממש כשיער עצמן, וכן הוא אצל פיאה נכרית דנשי דידן, שאין אדם יכול להבחין אם בשיער עצמן או בפאה נכרית היא מתקשטת, ולפי"ז למה לא נאמר שערך הנה, זימה היא... אבל גם בבית ובחצר קבלו עליהן נשותינו משנים קדמוניות שלא ללכת בשום דבר הנראה ודומה לשיער, ונדר דאורייתא היא (עי' פסחים ד"י שלא התיר ר' יוחנן לבני ביישן לילך בע"ש מצור לצידון אף דאי אפשר להו כמו לאבותיהם, ואפי"ה אסר להם מצד אל תטוש תורת אמן, ועי' בי"ד ר"ס ר"ט דדבר המותר שנתקבל שלא בטעות לסייג ולפרישות אין לו התרה), לכן על המתפרצות בעם לשאת פאה נכרית ומראות את עצמן כאילו הן מבנות שיער ללכת בהם בשוק או לבהכ"נ וכדומה איסור גמור הוא מדינא, ובבית ובחצר ג"כ נאמר עליהן ופורץ גדר ישכנו נחש עכ"ל. – ועוד עשרות אחרונים מקשים ואין פותר – !

טז) ונעתיק קצת מלשון היעב"ץ (ח"ב ס"י ז') "...אכן האמת אגיד כי בשעה שכתבתי דברי הללו שבספרי שי"ע (=שאלת יעב"ץ, ח"א ס"ט) לא הי"ל עדיין שום ספר רשום. וכ"ש ספר האלפסי שלא השגתי בעת ההיא בימי חרפי, ואפילו כרך גמרא שעסקתי בו שאול הי' בידי על שעה. על כן בהכרח לא יכולתי לעיין בשי"ג בעת ההיא. ואלמלי הייתי מעיין בשי"ג בעת כותבי הנ"ל. אזי ודאי הייתי מוצא יותר לכתוב נגדו. כי אמנם אחר שזיכני הי"ת ברוב חסדיו לקנות ספר הנ"ל. ראיתי אחרי רואי שחשב להסתייע ג"כ ממ"ש בשבת שיוצאה אשה בפא"נ לחצר גם מסוגיות אחרות, והנה הכל הבל ורעות רוח. וכל מה שהרבה בחבילות ראיות אין בהם ממש והם עזר כנגדו, ולא אאריך בכך כי הדברים מבוארים למעיין מה גם שמצאתי ראיתי (אחרי שזכיתי עוד לסגל ספרים) שקדמני בזה גדול הדור הובאו דבריו בספר באר שבע... ובשי"ג נסתבך בזה מאוד, לא זכה בדינו הלזה ולא יזכה בו לעולם... עכ"ל.

יז) ונצטט קצת מהקדמת בני הגאון המחבר הנדפס בכל הדפוסים – "...ואחר רוב שנים שהוסיף פליאות חכמה על חכמתו בעמקות ובקיאיות כמו בהיותו בן שלשים שנה שחזר על כל התלמוד עם כל הראשונים והאחרונים ט"ז פעמים כאשר שמענו מפה קדוש שבהיותו בק"ק מאהליב שאצל נהר דניסטור חזר על כל התלמוד פעם הטי"ז בעמידה לילה ויום לא פסק פומיה מגירסא כאשר עיני הכל ראו והוות נהירא שמעתתא מפומי' כיומא דאיתיהיבא, אורייתא גמר וחכמתא סבר ושמושא עבד, אז התחיל להגיח ולחדש בספרו זה מחלק או"ח המיוסדים על אנדי פז

חזרה וביאור בקצרה מכל הסוגיא הנ"ל עם הוספות

קצט

כו. הרי כל מאורי וגדולי הדורות שחשבו שהש"ג התיר לצאת לרה"ר בפאה מגולה, הקשו עליו קושיות ותמיהות עצומות שאין להם פותר, והרמ"א ודעימיה שהביאו דבריו להלכה פירשו דבריו רק לענין ק"ש ולענין לגלותה בבית ובחצר, כמו שנתבאר באריכות בספר פא"נ בהלכה ח"ב, וכמש"כ בהקדמה, שבכל דברי הרמ"א ודעימיה לא נזכר היתר, רק לענין ק"ש ולענין לגלותה בבית ובחצר ושכך למדו בש"ג, ולא נמצא בפוסקים הקדמונים מי שפירש דברי הש"ג שמותר לצאת בפאה לרה"ר ובכל זאת פסק הלכה כמותו, בגלל התמיהות שאין להם פותר – וכיון שכן, ברור שגם הרב פירש דבריו כהרמ"א ודעימיה שהרי מקורות הרב הם מהרמ"א והש"ג.

יישוב לכל התמיהות באופן צח וברור בס"ד

א. הנה לפי כל מה שנתבאר בספרים "דת משה וישראל" ו"פאה נכרית בהלכה" בדברי הש"ג – שפא"נ ברה"ר אסורה מדאורייתא כשיער ממש מפני שזה אותו פריצות כשער, וכמש"כ ב"חסד לאברהם" (אבה"ע סי' פ"ז וז"ל) "הואיל וקישוט זה אסרה תורה" – וזהו האיסור שאסרה תורה, ובלי ראיות להתיר היה צריך להיות גם בחצר דין פא"נ כשיער ממש, לשיטת האוסרין שער בחצר מ"דת יהודית", היינו, "מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל" (רמב"ם אישות כ"ד י"ב – טוש"ע אבה"ע קט"ו ד') וזהו כל הנדון של שלטי הגבורים – ושהרמ"א למד כך בדבריו ולפי כל זה – מובנים ומאירים דברי שו"ע הרב באופן חד וחלק – שגם שו"ע הרב למד כך בש"ג וברמ"א – כי אין שום דרך אחרת ללמוד בש"ג וברמ"א וכמ"ש בהקדמה שכל מה שנכתב כאן זה רק לאלו שכבר נחתו ללמוד הסוגיא וכבר נוכחו שהש"ג והרמ"א התירו רק ברה"ר – וכן היתר לק"ש, ורצונם לדעת כיצד פירש בשו"ע הרב את דברי הש"ג והרמ"א. והנה, כאשר מתעמקים ומתבוננים בכל התמיהות הנ"ל, ובפרט כשמתבוננים במקורות מהיכן נובעים דברי שו"ע הרב בכל קטע וקטע – כבר יודעים כיצד פירש הרב את דבריהם ורואים בבירור שדברי שו"ע הרב הם כמו שנוכחו כבר בדברי הש"ג והרמ"א שמשם מקורותיו.

ומה שכתב בסוף הסעיף "ופאה נכרית אפילו דרכה לכסותה" הוי ממש דומיא ד"שער של אשה שדרכה לכסותה" דתחילת הסעיף, שמחוייבת לכסות הפא"נ ברה"ר דומיא דמחוייבת לכסות השיער ברה"ר, והפא"נ שמזכיר הרב, בין בסימן ע"ה סעי' ד', ובין בס"ג סעי' ט"ז, שוין הן שברה"ר היא מכוסה – והכל כמבואר לעיל וממש כך הפשט הוא ברמ"א בשו"ע (סי' ע"ה סעי' ב') במה שכתב "וכ"ש שער נכרית אפילו דרכה לכסות" וכמו שנתבאר באר היטב בספר פא"נ בהלכה פ"א שזהו המקור לדברי שו"ע הרב כאן. וממילא גם דברי השו"ע הרב האלו הם כך ממש כמו דברי הרמ"א.

וגם הרב למד שכל הראיות שהביא הש"ג ממש' שבת ס"ד: ומערכין ז: ומנזיר כ"ח: – הם ראיות רק להתיר בחצר ובית [=ברה"ר] (כמבואר לכל לומד) ולא רק שלא כתוב כאן היתר, אלא ההיפך, שכתוב כאן איסור, שמחוייבת לכסות הפא"נ מן הדין – וכן היתר לק"ש, ודין זה כן נמצא בשלטי הגבורים, שאע"פ שהפא"נ מכוסה ברה"ר, מותרת בק"ש כנגדה.

ב. ומה שכתב "וגם מותר לגלותה" לא קאי על רה"ר אלא על רה"י, ולהש"ג והרמ"א ושו"ע הרב, הפא"נ מן הדין תמיד מכוסה ברה"ר, ועל זה נופל הלשון שברה"י "מותר לגלותה" שהרי ברה"ר היא מכוסה כמבואר – ומה שהש"ג שולל מכל וכל שיש צד לומר שהפא"נ מכוסה, וכל ראיתו נשענת על סברא זו שאין לומר שהפא"נ מכוסה, קאי על חצר, וסברת הש"ג היא שהפא"נ נועדה לקישוט וכל תכליתה הוא שתראה בעלת שער ולא יתכן שמכסות הפא"נ גם בחצר כלשון הש"ג "דא"כ מאי אהני ההוא קישוט וכו'" אבל ברשות הרבים כל הנשים מכסות הפא"נ מצד הדין. וממש כך הפשט הוא בד"מ סי' ש"ג סק"ו, וכמו שנתבאר באר היטב בספר הנ"ל – שמשם מקור דברי שו"ע הרב כאן.

וכן רואים שקאי ברה"י מזה שעד עתה הרי עסקינן בק"ש, וק"ש בבית ובחצר הוא כמש"כ ב"יד אפרים" סי' ע"ה וז"ל: – "...שהכא שרועה לקרות ק"ש דמיירי בבית או בחצר וכו'" עכ"ל, וכ"כ ב"יש סדר למשנה" (שבת פ"ו מ"ה) וז"ל: – "...ובהג"ה דהכא שפיר מיירי בחדר שהאשה נושאת פא"נ דשרי לקרות ק"ש כנגדה וכו'" והתיבות "וגם מותר לגלותה" הם המשך הקטע הקודם וכמבואר מהלשון "וגם", דהיינו שבבית ובחצר מותר לגלותה – וההלכות שמותר לקרות ק"ש כנגדה, ושמותר לגלותה בבית ובחצר, שייכים לאוה"ח – ודין יציאה לרה"ר שייך לאבה"ע סי' כ"א וסי' קט"ו – ולא רק שלא כתוב כאן היתר לרה"ר אלא ההיפך, שמותר לגלותה רק בחצר והלשון "לגלותה" משמע שהוא תמיד מכוסה, כנ"ל בתמיהה טז. וכמ"ש הב"י "דלא שייך לומר מגולה אלא במקום שדרכו להתכסות".

ג. ומה שסיים "ואין בה משום 'יוצאה' וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש", אפשר לבאר בשני אופנים – האופן הא' – כבר נתבאר לעיל. והאופן הב' – שהרב מביא את ההסבר שכתב הש"ג למה מותר לגלותה בחצר – וכנ"ל – שאם ברה"ר הפאה כשער ואסורה מדאורייתא, למה בחצר אינה כשער להאסר מדת יהודית כשער – ? ולכן בא הרב להסביר

וחדושים נפלאים יסודתם בהרי קודש מעיון הראשונים... וה' נתן לו חכמה כאחד מגדולי הראשונים כמובן לכל מי שיש לו עינים לראותו ולב להבין אפס קצהו טיפה מן היסודים בעומק פלפולו ובקיאתו בקונטרס אחרון שלו שביו"ד וקונטרס החזקות וקונטרס בהש"מ [=בין השמשות] שבלול מכל עמקי שיטות הש"ס המפוזרים אין די באר ואין די עולה על הכתב להעריך מגדולת חכמתו אין חקר לתבונתו, ולמקור האמת דבק נשמתו להיות קולע אל השערה שערי תורה ושערי אורה וכל רז לא אינס ליה...

שבחצר מותר לגלותה משום שאין בה כפאה בחצר "משום יוצאה" וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה ומקורו הוא מדברי הש"ג "וגם לא משום פרועת ראש" שכוונתו שבחצר אין האיסור של פריעת ראש דאורייתא אלא מ"דת יהודית", ובאיסור דת יהודית שהוא "מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל" מביא ראיות שהשאירו קישוט זה שלא להתגנות על בעליהן וכמבואר באריכות בספר דת משה וישראל פ"ו אותיות ב' ג' ד' ובספר פאה נכרית בהלכה פ"ט ע"ש, ועוד ע"ש בד"ה והנה ובד"ה והא, וברה"ר ששער אסור מן התורה מטעמא דפריצות ממילא פא"נ גם אסורה מן התורה ש"זהו הקישוט שאסרה תורה" (וכנ"ל מה"חסד לאברהם) – אבל בחצר שכל האיסור הוא ממה שהן קיבלו עליהן איסור, בזה היה באפשרותן לחלק ולקבל איסור רק על שיער ולא על פא"נ להשאיר קישוט זה לבעליהן וכמו שכתבו הגאונים הגדולים הנהו תרי גיסי ר' יוסף שאול נאטנזאהן ור' מרדכי זאב איטינגא בספרם "מגן גבורים" וז"ל –: "דבחצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן א"כ ממילא דווקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא כפאה נכרית, אבל כרה"ר דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף כפאה נכרית", ע"ש. וכל זה מבואר בדברי הש"ג במה שכתב "מכל מקום לא נאסר" שבשער קיבלו עליהן איסור ולכן "נאסר" ובפא"נ לא קיבלו עליהן איסור ולכן "לא נאסר" – וכמבואר באריכות שם פ"ד אות ג'.

ובקיצור – : לדברינו מיושבים כל דברי שו"ע הרב וכל אחד במקורו – :

א. בתחילת דבריו "ופא"נ אפי' דרכה לכסותה" כתב בזה איסור דומיא דרישא, והיתר לק"ש, ומקורו מהרמ"א בשו"ע סי' ע"ה סעיף ב' ששם מביא הרמ"א את דברי שלטי הגבורים [=הגהות אלפסי החדשים] וכבר מבואר בספר הנ"ל באר היטב שמש"כ הרמ"א "אפי' דרכה לכסות" הוא שדרכה לכסות מן הדין דומיא דדברי המחבר ברישא "שער של אשה שדרכה לכסות" וכך למד בש"ג וממילא גם דברי השו"ע הרב האלו הם כך ממש כמו דברי הרמ"א והש"ג.

ב. ובאמצע דבריו "וגם מותר לגלותה" מתיר רק בבית ובחצר ומקורו מהש"ג והדרכי משה סי' ש"ג ס"ק ו' ששם מביא הד"מ את דברי השלטי הגבורים וכבר מבואר בספר הנ"ל באר היטב שמש"כ הד"מ בשם הש"ג ש"מותר לגלות וכו'" היינו ברשות היחיד שהש"ג מתיר רק בחצר ולא כרה"ר וממילא גם דברי השו"ע הרב האלו הם כך ממש כמו דברי הדרכי משה והש"ג.

ג. ובסיום דבריו "ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה" מפרש דבריו שמותר לגלותה בחצר – דלכאורה, הרי אם פא"נ כרה"ר הרי היא כשיער ממש ואסורה מן התורה א"כ גם בחצר היה צריך להיות פא"נ אסורה כמו שער, וע"ז הוא מסביר ש"אין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש" ומקורו מדברי הש"ג "וגם לא משום פרועת ראש" היינו, שבחצר אין האיסור תורה של פריעת ראש, וכל האיסור הוא משום שקיבלו עליהן איסור – ובזה נאסר ובזה "לא נאסר", וכבר מבואר בספר הנ"ל באר היטב שמה שהתיר הש"ג הוא רק בחצר שהיה באפשרותן שלא לקבל איסור על פא"נ משום שאין שם האיסור של פרועת ראש – אבל כרה"ר שאסור מן התורה אין חילוק ביניהם. וממילא גם דברי השו"ע הרב האלו הם כך ממש כמו דברי הש"ג.

כתב בלקוטי תורה (ויקרא כ, א) "והנה כתיב [דניאל יב] ושער ראשה כעמר נקא. אלו הן המשכות כל פרטי ההלכות שבתורה וכמ"ש [שה"ש ה, יא] קווצותיו תלתלים וגוי תילי תלים של הלכות [עירובין כא:] שהן המשכות מבחי' שערות. והנה כתיב (משלי ד, ה) סלסלה ותרוממן פי' סלסלה לסלסל ולהפריד השערות שלא יהיו מעורבים ומבולבלין כמארז"ל (רי"ה כו:) לא ידעו רבנן מאי סלסלה עד דשמעי וכו' דהוה מהפך במזי"י כו' [מגילה יח.] שהסלסול הוא בשערות להפרידם שלא יהא עירוב נימא בחברתה וכך צריך להפריד כל ההלכות שבגמי' שלא יהי' עירוב ובלבול בין הלכה להלכה וכמו שמצינו בכמה מקומות בתלמוד כו' שמברין כל הלכה לעצמה שלא תהא הלכה אחרת סותרת אותה ומבלבלתה. **והנה בבחינת סלסול הזה כתיב ותרוממן שנפש האדם מתרוממת ע"י זה** לבחי' שער רישי' כעמר נקא והוא מקור התורה שהתורה היא רק בחי' לבוש עוטה אור כשלמה משא"כ התרוממות זו היא למעלה מבחי' לבוש שהיא נוגעת לעצמיות אור אי"ס ב"ה ממש. וכאשר ישכיל ויתבונן האדם בנפשו איך שע"י סלסול הלכות של התורה תתרומם נפשו לעלות לאור אי"ס ב"ה ממש ממילא יגיל וישמח בחדוות ה' הוא אור אי"ס ב"ה מקור החיים מקור התענוגים יותר מרוב כל אפילו מחיי עוה"יב גי"ע תחתון ועליון כו' ומכ"ש וק"ו שישים נפשו בכפו להיות כל ישעו וכל חפצו בעסק התורה להתענג על ה' ממש שהוא מקור החיים ומקור התענוגים כו' ובתורה אור (לא, ד) אחר שביאר גודל מעלת לימוד זה כתב וז"ל: וזהו מה גדלו מעשיך ה' כי מה שנמשך ונתפשט למטה דרך פרטי הלכה אחת הוא מזון וקיום חיות כל העולמות עליונים ותחתונים. **וכל העולמות עליונים הם כלא ממש נגד מה שנמשך מפרטי הלכה אחת** שהיא מקור חיותם וקיומם כי כל הלכה היא המשכת והתפשטות אור מרצון העליון ב"ה וחכמה עילאה. - הן מקור החיות לכל העולמות. - ומזה יתבונן המשכיל להיות בתורת ה' חפצו להיות שש ועלז בה. כמ"ש (משלי ה, י"א) וכל חפצים לא ישוו בה שאפילו חפצים העליונים. - הם העולמות העליונים לא ישוו בה שכולם הם כלא ממש בערך הלכה אחת עכ"ל.

איתא בגמ' (בי"ב טו.) "הרבה נימין בראתי - וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהו שתי יונקות מגומא אחת שאלמלא שתי יונקות מגומא אחת מחשיכות עיניו של אדם". ע"פ המבואר ששערות = תלי תלים של הלכות, י"ל שב' שערות יונקות מגומא אחת מרמו לבי פרטי הלכות נפרדות והאדם יראה לעיניו לכאורה כאילו יוצאים משורש אחד וזה גורם שלא להבין ההלכות לאשורן על בוריין - "מחשיכות עיניו של אדם". וההפך מחושך הוא אור, בב"מ לג. **האיב עיניו במשנה אחת** פרש"י "שהודיעו טעם משנה אחת שלא יכול להבין" משמע שבתחלה היה לו דבר המחשיך עיניו, וידוע מהנסיון שלפעמים זה מפני שלא ידע לחלק בין ב' פרטי הלכות לכן לא היה יכול להבין הפשט, וכאשר רבו לימדו לסלסל בחכמה, דהיינו להפריד ב' פרטי ההלכות, הסיר הדבר "מחשיך", ממילא "האיר עיניו". [ועי' שבה ש"האיר עיניו" בהלכה אחת שכבר ידע ולא הבינה לכוון, אמר רבי יוסי שנימוקו עמו, שבה נחשב רבו שלימדו חכמה "מביאו לחיי עוה"יב"].